

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Metodicko-pedagogické centrum

Národný projekt

ROZVÍJANIE ZMYSLOVÉHO A ENVIRONMENTÁLNEHO VNÍMANIA PROSTREDNÍCTVOM SNOEZELEN TERAPIE V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

Zuzana Karkošiaková

2014

Meno autora: Zuzana Karkošiaková
Názov publikácie: Rozvíjanie zmyslového a environmentálneho vnímania
prostredníctvom Snoezelen terapie v predprimárnom vzdelávaní
Recenzenti: Mgr. Zlata Knapíková; Mgr. Bibiána Šabeková
Jazyková úprava: Netto SK, s. r. o.
Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum
Rok vydania: 2014
ISBN: 978-80-8052-889-8

OBSAH

Obsah

ÚVOD	4
1 Teoretické východiská pojmu Snoezelen	5
1.1 Pojem Snoezelen	8
1.2 Ciele a princípy Snoezelen	10
1.3 Charakteristika multisenzorického prostredia	13
1.4 Možnosti Snoezelen terapie v podmienkach materskej školy	15
2 Námety na činnosť v multisenzorickom prostredí	27
2.1 Námety v Snoezelen záhrade na rozvoj environmentálneho a zmyslového vnímania	29
2.2 Špeciálne cvičenia na rozvíjanie zmyslového vnímania	41
2.3 Záverečné odporúčania	49
Záver	51
Zoznam bibliografických odkazov	52

ÚVOD

„Spôsob, akým sa slabé deti posilňujú, je rovnaký, akým sa silné zdokonaľujú.“

(Mária Montessoriová)

V súčasnosti dochádza k zmenám v pedagogickej teórii týkajúcej sa postihnutej populácie a následne aj k zmenám v pedagogickej praxi. Veľa zmien v posledných rokoch vidíme v legislatívnej oblasti špeciálneho školstva. Súčasná špeciálna škola so svojimi variantmi A, B a C pokrýva edukáciu celého spektra detí s postihnutím. Legislatíva umožňuje vytváranie špeciálnych tried v základných školách aj v materských školách, aj integráciu detí s postihnutím do bežných tried základných škôl aj materských škôl.

Do popredia sa dostáva dieťa ako svojbytná osobnosť, mení sa vzťah učiteľa a žiaka, presadzuje sa humanisticky orientovaná pedagogika, ktorá zdôrazňuje hodnotu každého človeka, jeho právo na slobodu, šťastie, na uplatnenie, na dôstojné životné podmienky. Touto prácou chcem prispieť ku kvalite edukačného vedenia dieťaťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v predprimárnom vzdelávaní.

Hlavnou charakteristickou črtou práce je priblíženie novej netradičnej Snoezelen terapie, jej využiteľnosť na skvalitnenie zmyslového a environmentálneho vnímania u detí s postihnutím aj bez postihnutia. Práca vznikla v snahe poukázať na význam a možnosti využitia Snoezelen terapie v predprimárnom vzdelávaní v špeciálnej materskej škole, v špeciálnych triedach materských škôl, ako aj na skvalitnenie edukačného vedenia dieťaťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v materskej škole.

Oboznámenie sa s teoretickou problematikou Snoezelen terapie, s vytvorením multisenzorického prostredia, variantmi a možnosťami Snoezelen terapie v podmienkach materskej školy je cieľom teoretickej časti. Súčasťou cieľa je aj priblíženie terapeutickej „zmyslovej záhrady“ ako jednej z možností vytvorenia prostredia vhodného na rozvoj environmentálneho cítenia, pomocou ktorého môžeme zapájať všetky zmysly a tým sprostredkovať senzorickú stimuláciu v priamom kontakte s prírodou.

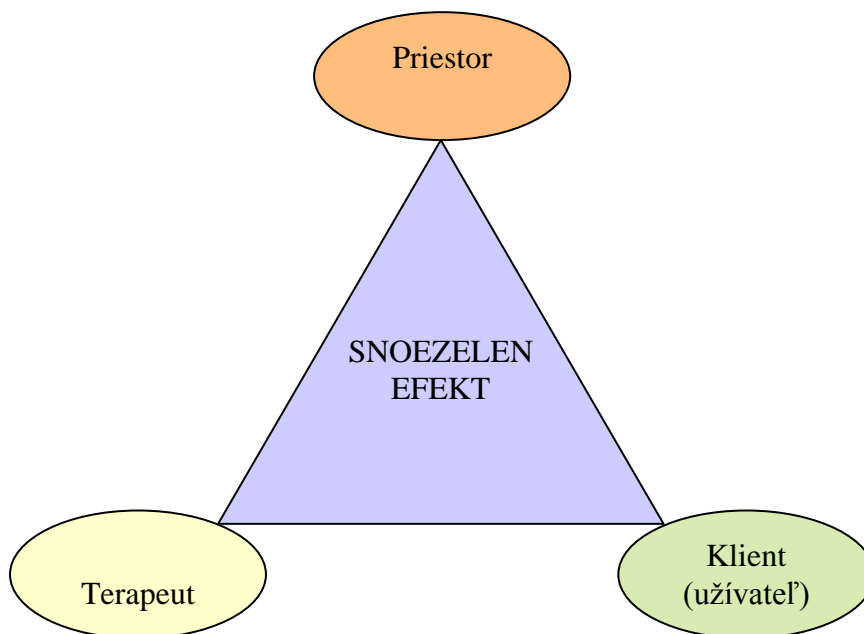
Cieľom metodickej časti práce je priblíženie konkrétnych edukačných aktivít využiteľných na rozvíjanie zmyslového a environmentálneho vnímania prostredníctvom Snoezelen terapie. Vytvorený súbor špeciálnych cvičení má pomáhať v pripravenom prostredí stimulovať a skvalitňovať zmyslové vnímanie u dieťaťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

Práca je určená pre špeciálnych pedagógov nielen v špeciálnych materských školách, ale aj pre pedagógov, ktorí pracujú s integrovanými deťmi predškolského veku a pre každého, kto chce spoznávať svet detí s postihnutím, kto im chce porozumieť a pomôcť.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ POJMU SNOEZELLEN

Pod pojmom Snoezelen rozumieme usporiadané prostredie, ktoré je zámerne a umelo naplánované a vytvorené. Snoezelen je jedna z novších koncepcií starostlivosti o jednotlivcov s rôznym druhom a stupňom postihnutia či narušenia. Môžeme ho charakterizovať v tzv. „Snoezelen trojuholníku“, ktorý vzniká harmonickým vzťahom a súhrou troch činiteľov (obrázok 1): usporiadaného priestoru – klienta (užívateľa) – sprievodcu (terapeuta) a v jeho strede vidíme efekt Snoezelen. (Janků – Filatová, 2010, s. 22)

Obrázok 1 Snoezelen trojuholník

Metóda Snoezelen je využívaná v rôznych zariadeniach: materské školy, základné školy, domovy sociálnych služieb, chránené dielne, rôzne rehabilitačné zariadenia. Sprievodca – terapeut (učiteľ, vychovávateľ) by mal poznať podstatu pôsobenia jednotlivých zmyslových vnemov, aby ich mohol bezpečne využívať. Veľmi dôležitý je vzťah terapeuta a klienta (dieťaťa) so špeciálnymi potrebami. Terapeut – pedagóg by sa mal vyznačovať:

- sympatiou a emocionálnym teplom,
- empatiou,
- trpezlivosťou,

- kreativitou,
- schopnosťou motivovať,
- mal by vychádzať zo znalosti diagnózy klienta,
- mal by byť v osobnom vzťahu s klientom. (Janků – Filatová, 2010, s. 23)

Terapeut – pedagóg, ktorý bude v edukačnom procese využívať metódu Snoezelen, by mal zvlášť disponovať empatiou, dôležité sú **zložky sociálnej kompetencie**. Vzhľadom na to, že väčšinu pocitov vyjadrujeme neverbálne, je veľmi dôležité byť citlivý k neverbálnej komunikácii klientov (detí), vedieť aktívne počúvať – venovať svoj čas, pozornosť, dôveru, priateľskosť, trpezlivosť a predovšetkým vnímať potreby dieťaťa.

Užívatelia metódy Snoezelen

Podľa Janků – Filatovej (2010) metóda Snoezelen je zvlášť určená a vhodná pre klientov (deti):

- s telesným, mentálnym, zmyslovým a kombinovaným postihnutím (deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami),
- s poruchami správania a emócií (agresivita, poruchy emocionality),
- so syndrómom ADHD, ADD (poruchy pozornosti, hyperaktivity a impulzivity),
- s LMD a so špecifickými vývojovými poruchami učenia.

Ponechalová (2010) odporúča metódu Snoezelen aj **pre klientov s poruchou autistického spektra**, ktoré patrí do skupiny pervazívnych vývinových porúch zasahujúcich celú osobnosť človeka. Patrí sem detský autizmus, atypický autizmus, Aspergerov syndróm a iné nešpecifikované pervazívne vývinové poruchy. Terapeut – pedagóg pri práci s klientom s poruchou autistického spektra sa zameriava na nasledujúce ciele: dosahovať radosť a uvoľnenie, vytvárať a posilňovať vzájomný vzťah, stimulovať zmysly a podporovať sensorické experimentovanie, zisťovať a rešpektovať zmyslovú toleranciu, eliminovať sebastimulujúce a stereotypné správanie.

Snoezelen vytvára aj priestor pre aplikáciu **terapie sensorickej integrácie**. Terapia sensorickej integrácie v podstate pomáha dosiahnuť klientovi to, čo je prirodzené. V interakcii s prostredím a vlastnou činnosťou klienta terapia zvonku aktivuje vnútorné procesy v mozgu. Klientovi sa poskytnú bohaté zmyslové zážitky, ktoré vzbudzujú adaptívne

odpovede a tým napomáhajú mozgovým štruktúram v dozrievaní. Terapia sa zameriava na základné systémy:

- vestibulárne (rovnováhové) vnímanie,
- taktilné (hmatové) vnímanie,
- propioceptívne (hĺbkové) vnímanie – prepojené s vizuálnymi (zrakovými) alebo auditívnymi (sluchovými) podnetmi. (Ponechalová – Lištiaková, 2010, s. 25)

Pri terapii sa využívajú viaceré pomôcky (rôzne druhy hojdačiek, laná, kužeľ, dutý valec, rovnovážna plošina, suchý bazén, rebriny, fitlopty), ktoré sprostredkujú aktívne zážitky z pohybu vlastného tela cez mnohostranné vestibulárne, propioceptívne a taktilné skúsenosti a zároveň sú výzvou na prispôsobenie sa pohybu.

Snoezelen ako terapeutická metóda

Snoezelen môžeme považovať za terapiu vtedy, keď:

- sledujeme terapeutické ciele,
- má pozitívny terapeutický efekt,
- terapeutická hodnota je minimálne v reorganizácii alebo v ďalšom vývoji jedinca,
- dochádza k zmenám v prežívaní a správaní jedinca. (Janků – Filatová, 2010, s. 44)

Ak budeme metódu Snoezelen využívať ako terapiu, je potrebné zabezpečiť odborné zázemie terapeutov, musí existovať plánovaný a cielený postup založený na komplexnej diagnostike klienta spolu so spätnou väzbou a evalváciou. Využitie metódy Snoezelen ako terapie je veľmi individuálne, jej ciele a techniky závisia od zámeru terapie v súlade so schopnosťami klientov. Podľa Ponechalovej (2009) **cieľom Snoezelen terapie** je poskytnutie nádherných neobvyklých zmyslových stimulov a zážitkov poskytovaných širokou škálou technologických produktov a zariadení, ktoré u klientov vyvolávajú zmyslové odpovede a reakcie. (Ponechalová, 2009, s. 7)

Terapia Snoezelen slúži ako opatrenie na prekonávanie a/alebo kompenzáciu porúch a podporu osobnosti a kompetencií klienta. **Cieľom terapie** môže byť aj redukcia stresu a stereotypného správania. Snoezelen ako terapeuticky orientovaný prístup je vykonávaný prostredníctvom špeciálneho odborníka (odborník s doplnkovou kvalifikáciou Snoezelen). (Ponechalová – Lištiaková, 2010, s. 7)

Snoezelen ako podporná edukačná metóda

Metóda Snoezelen sa častejšie uplatňuje ako podporné pedagogické opatrenie a využitie voľného času. Terminologické spojenie „podporné pedagogické opatrenie“ v preklade predstavuje skôr „podpornú edukačnú metódu“. Ide o činnosť, ktorá sprevádza výchovno-vzdelávací proces a aj podporuje jeho ciele a úlohy. Edukačne zamerané ciele Snoezelenu sú smerované iba do nasledujúcich oblastí:

- relaxácia a upokojenie detí v školách,
- redukcia senzorickej deprivácie u detí (zvýraznením taktilnej deprivácie týkajúce sa predovšetkým dotykových a masážnych terapií,
- zníženie a zvládanie hyperaktivity,
- rozvoj sústredenia a pozornosti. (Janků – Filatová, 2010, s.48)

Hlavným dôvodom užívania metódy Snoezelen v školách je možnosť vybudovania vzájomných pozitívnych vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi (deťmi) nielen so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Atmosféra Snoezelenu je veľmi vhodná k intímnym rozhovorom a riešeniu osobných problémov. Snoezelen podporuje rozvoj socializácie a začleňovanie do kolektívu. U jedincov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je **hlavným cieľom** celkové uvoľnenie, podpora sebarealizácie, podpora vnímania, poznávania, komunikácie a integrácia do sociálnych štruktúr. Podpornú edukačnú metódu Snoezelen môže realizovať špeciálny pedagóg, pedagóg aj vychovávateľ.

1.1 Pojem Snoezelen

Pojem **Snoezelen** je kombináciou dvoch holandských slov „snuffelen“ čo v preklade znamená čuchať a „doezelen“ čo znamená driemať. Táto koncepcia starostlivosti o jedincov s rôznym druhom a stupňom postihnutia vznikla v sedemdesiatych rokoch v holandských zariadeniach. (Fudaly – Fudalyová, 2002, s. 32) V anglicky hovoriacich krajinách sa rozšíril pojem „Multisensory Environment“ teda multisenzorické, viacmyslové prostredie. (Ponechalová – Lištiaková, 2010, s. 5)

Snoezelen je nová netradičná forma práce s ľuďmi s postihnutím. Je založená na celostnom prístupe, napĺňa potreby prijatia a porozumenia dieťaťa v atmosfére dôvery a uvoľnenosti. Vychádza z možností a schopností dieťaťa a snaží sa rešpektovať záujmy detí s postihnutím. Keďže sprostredkúva stimuláciu zmyslov bez nutnosti intelektuálneho chápania, je účinnou metódou aj u detí s ťažšou formou postihnutia, s poruchami senzorickej integrácie a výrazným komunikačným deficitom. V rámci pedagogicko-podporného prístupu ide najmä o podporu kognitívnych procesov (vnímanie, rozšírenie poznávania, zvýšenie koncentrácie) a ich integrácie. Snoezelen zároveň slúži na navodenie pokoja, na zotavenie a načerpanie síl.

Snoezelen záhrada nám poskytuje ideálne prostredie pre viaceré výchovno-vzdelávacie a podporné aktivity. Pokojná a príjemná atmosféra prispieva k vytvoreniu bližšieho a osobného vzťahu. Zároveň poskytuje väčšie možnosti komunikácie a interakcie. Mala by byť miestom na relaxáciu, ale aj získavanie nových zmyslových skúseností a vedomostí, najmä:

- o ročných obdobiach (jar, leto, jeseň, zima),
- o rôznych prírodných materiáloch (drevo, kameň),
- o faune a flóre. (Orieščiková – Hrčová, 2010, s. 42)

Snoezelen priestor možno využiť na veľké množstvo aktivít, napr. spoznávanie svojho tela, používanie rôznych materiálov prostredníctvom zrakovej, sluchovej a hmatovej skúsenosti, na rozvoj fantázie, pričom využívame rôzne zvukové a čuchové podnety, rôzne tematicky zamerané príbehy. Na rozvoj koncentrácie slúžia rôzne uvoľňovacie, relaxačné a dychové techniky. Okrem toho nám ponúka možnosti využitia v rámci stimulácie jednotlivých zmyslov alebo viacerých naraz, čím sa dosahuje sensorická integrácia. Ďalej nám Snoezelen záhrada poskytuje možnosť relaxácie a uvoľnenia, ako aj využitie rôznych foriem a **metód intervencie** s prvkami ergoterapie, muzikoterapie, dramaterapie, terapie hrou, biblioterapie, arteterapie, fyzioterapie, animoterapie aj využitie Montessori pedagogiky.

Záhrada slúži pre všetky deti s ľahším či ťažším stupňom postihnutia. Je to priestor, do ktorého sme preniesli identický kúsok z prírody. Slúži ako priestor na výchovno-vzdelávacie aktivity, podporné aktivity a samozrejme ako miesto na relax a uvoľnenie. Slúži na rozvoj kognitívnych schopností a stimuláciu sensorického vnímania. Umožňuje deťom učiť sa netradičnou a zážitkovou formou a sprostredkovať mnohé stimuly v priamom kontakte. V našej záhrade sa nachádza množstvo rastlín, drevín, bylín. Všetko môžeme vidieť, dotknúť sa, ovoňať, počúvať, prípadne ochutnať. Vnímame všetkými časťami tela. V záhrade môžeme pozorovať zmeny ročných období, aj počas dňa, zmeny počasia. Kvietky môžeme ovoniať, dotýkať sa stromov, kameňov, sledovať hmyz. Zvuky prírody si môžeme aj sami vytvoriť, napodobniť, hrať na ozvučných drevkách, hrať na aerofónoch (stačia píšťaly). Záleží od našej kreativity, tematickej aktuálnosti, do akej miery Snoezelen záhradu dokážeme využiť.

Podľa International Snoezelen Association je Snoezelen multifunkčná metóda, ktorá sa realizuje v obzvlášť príjemnom a upravenom prostredí, prostredníctvom vôní, hudby, svetelných a zvukových prvkov vyvoláva zmyslové pocity, ktoré pôsobia uvoľňujúco, ale aj stimulujúco. Ako uvádza Ponechalová – Lištiaková (2010), Snoezelen ako cielene vytvorená ponuka riadi a usmerňuje dráždenie, prebúdzá pozornosť, vyvoláva spomienky, vplýva na vzťahy, zbavuje strachu a navodzuje pocit pohody, uspokojenia a bezpečia.

1.2 Ciele a princípy Snoezelen

Dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami potrebuje špecificky upravené prostredie, ktorú mu dokáže umožniť stimuláciu všetkých zmyslov podľa jeho možností a schopností. Oriechčíková – Hrchová (2010) uvádzajú, že základným princípom Snoezelenu je „niets moet alles mag“ – „nič sa nemusí, všetko je dovolené“. Dieťa s postihnutím tu môže byť samo sebou. Hlavným princípom v Snoezelen miestnosti je **individuálny prístup**. Na vytvorenie správnej atmosféry sa musíme vcítiť do situácie dieťaťa – „pozeráť sa jeho očami“. Atmosféru môžeme zabezpečiť tlmeným svetlom, správnym výberom hudby, tichým hlasom.

Dieťa sa podľa svojich možností v Snoezelen miestnosti rozhoduje samo a iniciatíva by mala vychádzať od neho. Terapeut – pedagóg rešpektuje tempo dieťaťa, tempo spracovania podnetov, bez náhlenia. Veľmi dôležitý je **vzťah medzi dieťaťom a terapeutom – pedagógom**. Okrem toho musíme jednotlivcovi s postihnutím ponechať čo najviac času a priestoru, aby si sám zvolil podnety, ktoré sú mu príjemné a chce im venovať pozornosť. (Švarcová, 2006)

Ďalším princípom podľa „otcov Snoezelenu“ (Verheul, Hulsegge) je **nedirektívny prístup**. Sprievodca by sa mal prispôbiť predstavám dieťaťa a mal by mu dovoliť viac ako obyčajne. Z pedagogického hľadiska môže pedagóg dieťa viesť a premyslieť priebeh aktivity v Snoezelen miestnosti dopredu. Táto možnosť neprotirečí pôvodnému zámeru a princípu slobodnej voľby, lebo veľa detí a mladých ľudí má problém zotrvať v koncentrácii dlhší čas bez usmerňovania. (Mertens, 2003)

Dôležitá je aj **správna časová dĺžka stretnutia**, ktorá vo všeobecnosti trvá približne 30 – 45 minút, závisí to však od konkrétnych potrieb dieťaťa. Individuálne stretnutia môžu trvať kratšie: 15 – 30 minút. Dôležitá je pravidelnosť stretnutí.

Hlavným cieľom Snoezelenu je zlepšenie kvality života a rozvoj osobnosti dieťaťa s postihnutím. Cieľom môže byť samotná terapia alebo podpora kompetencií dieťaťa. Terapia je zameraná na poskytnutie neobvyklých zmyslových zážitkov v multisenzorickom prostredí.

Oriechčíková – Hrchová, 2010 uvádzajú, že pri uplatňovaní Snoezelenu sa dosahujú **ciele** v rôznych oblastiach, ktoré sa prispôbujú zvolenému prístupu ku koncepcii.

- **Snoezelen ako voľná ponuka** – tu sa nesledujú žiadne terapeutické ani pedagogické ciele. Cieľom má byť relaxácia, pokoj, uvoľnenie fyzického a psychického napätia. Podľa Ponechalovej (2010) Snoezelen ako voľnočasová aktivita sa dá aplikovať bez priameho, vopred plánovaného terapeutického alebo pedagogického zámeru. Najdôležitejšou zásadou je sloboda voľby, voľnosť a dostatok času. Dieťa počas

aktivity motivuje aj samotné prostredie, aj predmety, materiály a pomôcky, ktoré vedú k aktivácii a stimulácii.

- **Snoezelen ako podporné pedagogické opatrenia** – je zamerané na podporu procesu výchovy a vzdelávania. Dieťa by sa malo naučiť niečo nové s tým, že skôr či neskôr dosiahne niečo, čo by bez danej podpory nedosiahlo. Terapeut – pedagóg sleduje nasledujúce **ciele** s prihliadnutím na špecifiká dieťaťa:
 - aktivácia a podpora procesov učenia,
 - rozšírenie skúseností o okolitom svete,
 - intenzívne prijímanie základných podnetov,
 - koncentrácia podnetov v úzkom priestore,
 - integrácia do sociálnych štruktúr,
 - budovanie elementárnych vzťahov (napríklad prostredníctvom neverbálnej komunikácie),
 - uvoľnenie.

Pedagóg by mal zabezpečiť dostatok príležitostí na učenie a rozvoj v multisenzorickej miestnosti. Maximalizuje učebný potenciál dieťaťa a zodpovedá za edukačný program. Snoezelen miestnosť v školách poskytuje úplne iné prostredie na rozdiel od typického školského. **Cieľom je umožniť deťom** zažiť nové situácie, vybudovať si nové väzby, vzájomne sa viac poznávať, rozvíjať a stimulovať zmysly.

- **Snoezelen ako forma terapie** sa môže uskutočňovať v kombinácii s inými terapiami. Ide o cielenú, premyslenú intervenciu v rôznych špecifických oblastiach, individuálne prispôbenú každému jednotlivcovi. Diagnostika sa zameriava na hlavné oblasti ako osobná anamnéza, vývin postihnutia, dôležité informácie týkajúce sa všetkých zmyslových systémov, pohybových schopností, intelektuálneho vývinu, komunikácie, interakcie, príjemných a nepríjemných podnetov, možnosti motivácie a podpory. Diagnostika je veľmi dôležitým a rozhodujúcim predpokladom na stanoveniu cieľa a terapeutických opatrení. Snoezelen terapia slúži ako opatrenie na prekonávanie alebo kompenzáciu porúch a podporu osobnosti a kompetencií klienta. (Ponechalová, 2010, s. 6)

Čo možno robiť v Snoezelen prostredí

Podľa Ponechalovej (2009) Snoezelen prostredie ponúka množstvo možností využitia:

- stimulácia (bazálna stimulácia) – celé vybavenie a zariadenie miestnosti pôsobia na klientov natoľko motivujúco, že majú chuť s nami manipulovať a zároveň sa učiť, stimulovať jednotlivé zmysly alebo viaceré zmysly naraz – senzorická integrácia;
- relaxácia – prostredie navodzuje stav uvoľnenosti a dajú sa v ňom využiť viaceré relaxačné techniky;
- terapia a rôzne formy intervencie kreatívnym spôsobom:
 - psychomotorická terapia,
 - ergoterapia,
 - muzikoterapia,
 - dramaterapia,
 - terapia hrou,
 - biblioterapia,
 - arteterapia,
 - fyzioterapia,
 - animoterapia,
 - edukácia – najmä Montessori pedagogika,
 - tréning pamäti a vnímania,
 - diagnostika – využívanie miestnosti aj na diagnostické účely a pozorovanie,
 - včasná intervencia,
 - motivácia (podpora a povzbudenie),
 - plnohodnotné trávenie voľného času.

Výskumy poukazujú na množstvo pozitívnych výsledkov zaznamenaných u klientov využívajúcich Snoezelen. Ponechalová (2009) uvádza tieto: porozumenie a zlepšenie individuálneho zmyslového vnímania, rozvoj kognitívnych schopností a komunikácie, rozvoj vnímania príčiny a následku, zlepšenie motivácie a iniciatívy, nadobudnutie nových zručností a podpora existujúcich, pozitívny dosah na edukáciu a terapiu.

1.3 Charakteristika multisenzorického prostredia

Podľa Janků – Filatovej (2010) si multisenzorické prostredie môžeme spojiť s rôznym alternatívnym prostredím vytvoreným pre osoby so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Spomínaný termín ukrýva aj celkový posun spoločnosti vplyvom nových technologických postupov, materiálov a vývoja. Multisenzorické prostredie sa stalo medzníkom aj pre vývoj metódy Snoezelen. Už v 70. rokoch začínajú vznikať multisenzorické miestnosti v rôznych typoch zariadení, ktoré sú vytvorené na podporu zmyslovej percepcie jednotlivých zmyslov (podporujúcu hmatovú diferenciaciu či sluchovú a zrakovú percepciu).

Samotný koncept Snoezelen vznikol na podklade teórie dvoch amerických psychológov Clelanda a Clarka v roku 1966, ktorí založili miestnosť „sensory cafeteria“ (zmyslová samoobsluha) a publikovali výskum v tejto miestnosti. Hlavným cieľom bola podpora a rozvoj komunikačných schopností a zmeny správania vďaka vybraným zmyslovým podnetom. (Janků – Filatová, 2010, s. 16)

Snoezelen metóda sa uplatňuje v multisenzorických miestnostiach, ktoré majú svoju štruktúru, vybavenie, usporiadanie a tým vytvárajú špecifickú atmosféru. Je to miesto, ktoré prináša uvoľnenie, potešenie, je zamerané na maximalizovanie osobného potenciálu.

V multisenzorickom prostredí (miestnosti, kútiky) sa zameriavame na rozvoj:

- taktilných (hmatových) a vestibulárnych (rovnováhových) podnetov,
- čuchových a chuťových podnetov,
- sluchových a zvukových podnetov.

Snoezelen viacmyslové prostredie

Snoezelen ponúka výnimočné miesto plné obohacujúcich zmyslových podnetov. Podľa Ponechalovej (2009) ide o veľmi vhodné, podnetné, špeciálne vopred pripravené prostredie, ktoré zahŕňa rozmanité vybavenie a zariadenie poskytujúce zmyslový zážitok a stimuláciu jednotlivých zmyslov alebo integráciu viacerých zmyslov súčasne. V prostredí sa zameriavame na nájdenie spôsobu, ako urobiť zmyslovú informáciu pre klienta – dieťa viac zmysluplnou.

Snoezelen terapia sa zameriava na našich sedem zmyslových systémov: zrak, sluch, čuch, chuť, hmat, vestibulárny (rovnováhový systém) – ten poskytuje informácie o pohybe, gravitácii, rovnováhe a zmenách polohy hlavy a propioceptívny systém (telové uvedomovanie) – ten spracováva informácie z našich svalov, kĺbov, šliach a iných častí tela.

Stimulácia jednotlivých zmyslov Snoezelen produktmi

Podľa Ponechalovej (2009) medzi najčastejšiu stimuláciu v Snoezelen priestore patrí **zrkavá stimulácia**. Na podporu vnímania svetla, fixácie, sledovania ďalších zrkavých schopností slúžia najmä bublinkové valce, optické vlákna, projektory s obrázkami, ako aj rôzne ovládacie panely so svetelnými efektmi alebo plazmové valce reagujúce na dotyk. **V sluchovej stimulácii** sa používa relaxačná hudba, klasická hudba, zvyky prírody, detská hudba, rozprávky, ale aj rytmická hudba s variáciou tónov a rytmov. Snoezelen je vynikajúcim miestom **na zážitok z vôní a aromaterapiu**. Využívajú sa vonné oleje alebo aj reálne objekty (pomaranč, škorica, kvety). Snoezelen poskytuje veľké množstvo podnetov **na hmatovú stimuláciu**, a to najmä rôznymi štruktúrami a kvalitami materiálov (hmatové pexesá), vankúšov, dotykových stien, vakov a masážnych prístrojov poskytujúcich vibrácie alebo hlboký tlak. Veľmi vhodné sú pomôcky ako masážne loptičky, modelovacie hmoty, penové špongie, kefy, pierka, prírodné vlákna, hmatové vrecúška a iné.

Snoezelen sa v podstatnej miere zameriava **na stimuláciu vestibulárneho a propioceptívneho systému**. Využíva sa na to guľôčkový bazén, rovnovážne podložky, hojdacie kreslá, hojdačky, fitlopty, polohovacie vaky a trampolína.

Variety miestností na realizáciu Snoezelen

Jedna z najpopulárnejších miestností v praxi je **biela miestnosť**, ktorá je zameraná na rozvoj hmatu, čuchu, sluchu a zraku. Je využívaná na voľné a pohodové aktivity, relaxáciu, aromaterapiu a masáže. Miestnosť má veľký význam pre ľudí s poruchou zmyslovej integrácie, ktorí práve v takomto prostredí nie sú zmätení prílišným množstvom podnetov. (Ponechalová, 2009, s. 9) V bielej miestnosti sa využívajú bublinkové valce, vodné posteľe, projektory s obrázkami, CD prehrávač s reproduktormi v štyroch rohoch miestnosti. Využívajú sa aj ďalšie pomôcky na relaxáciu a stimuláciu zmyslov, ako sú hmatové pomôcky, jemné látky, vlna, masážne loptičky, kefy a podobne.

Tmavá miestnosť (obrázok 2) slúži na stimuláciu zrkavých schopností: uvedomovanie si svetla, sledovacie schopnosti, rozpoznávanie farieb. Steny, strop a podlaha sú tmavé, na posilnenie intenzity zrkavého obrazu slúžia rôzne svetelné panely a fosforeskujúce predmety vystavené ultrafialovému žiareniu. Nachádza sa tam aj regulovateľné svetlo, ktoré sa podľa potrieb klienta alebo danej aktivity mení na šero alebo tmu. V tmavej miestnosti sa využívajú bublinkové valce s možnosťou ľubovoľne meniť farby po stlačení farebných interaktívnych tlačidiel, zvukové panely, polohovacie vaky a vankúše, dotykové steny s množstvom rôznych kvalít a štruktúr materiálov, UV lampa a podobne.

Bezpečné miesto na hranie ponúka **mäkká hravá miestnosť** (soft play room) (obrázok 3). Motivuje a stimuluje klienta k aktivite, slúži na rozvoj pohybových schopností, najmä vestibulárneho a propioceptívneho systému. Miestnosť je vybavená mäkkým materiálom,

ktorý umožňuje behanie, skákanie, lezenie, gúľanie alebo šmýkanie. Toto prostredie je vhodné pre deti so špeciálnymi potrebami, najmä deti s autizmom, hyperaktivitou, ale aj s telesným postihnutím. Môžeme ju vybaviť guľôčkovým bazénom, pestrofarebnými matracmi na podlahe a stenách. Vhodné sú hojdačky, šmýkačky, polohovacie vaky, molitanové kladiny, fitlopty a lopty rôznych veľkostí.

Obrázok 2 Snoezelen tmavá miestnosť

Obrázok 3 Snoezelen hravá miestnosť

Snoezelen metódu môžeme realizovať aj v inom špecifickom prostredí, ako je:

- Snoezelen vo vodnom prostredí,
- Snoezelen vo vonkajšom prostredí – zmyslová záhrada,
- mobilný Snoezelen,
- integrovaný Snoezelen – prirodzené prostredie. (Orieščiková – Hrčová, 2010, s. 40)

1.4 Možnosti Snoezelen terapie v podmienkach materskej školy

V priestoroch materskej školy je vhodná Snoezelen miestnosť (biela, tmavá aj hravá miestnosť), v ktorej sa môže terapeut – pedagóg zamerať na rozvoj a stimuláciu zmyslov dieťaťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Ak má materská škola obmedzený priestor na vytvorenie multisenzorickej miestnosti, môže zvoliť alternatívnu ponuku pre deti vytvorením **Snoezelen relaxačného kútika** alebo **Snoezelen relaxačného domčeka**. Riešením je aj vytvorenie **taktilných panelov** v triede. Ďalším variantom môže byť Snoezelen vo

vonkajšom prostredí. Aj malý priestor v areáli materskej školy, napr. átrium, sa dá využiť na vybudovanie **zmyslovej Snoezelen záhrady**, ktorá:

- nám ponúka rozvoj všetkých zmyslov v priamom kontakte s prírodou,
- ponúka možnosti prepojenia názornosti a konkrétnosti,
- vytvára vzťah k prírode (k živej aj neživej),
- umožňuje zmyslové skúsenosti o ročných obdobiach, prírodných materiáloch, faune a flóre.

Využitie Snoezelen ako terapie

Koncepcia Snoezelen nám ponúka prelínanie sa mnohými ďalšími terapiami, ktoré uplatňujeme v edukačnom procese v predprimárnom vzdelávaní.

Komplexnú edukačnú starostlivosť o deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami predprimárneho veku s využitím individuálneho prístupu môžeme realizovať špeciálnymi cvičeniami a metódami s dodržaním zásady rôznych aktivít a iných zásad:

- práca s Lego Dacta – rozvoj jemnej motoriky,
- aromaterapia – prevencia chorôb horných a dolných dýchacích ciest,
- muzikoterapia – na uvoľnenie a relaxáciu detského organizmu,
- stomatohygiena – získanie základov ústnej hygieny,
- hipoterapia,
- canisterapia,
- fyzioterapia,
- výlety rodným krajom – zážitkové učenie,
- biblioterapia,
- využívanie terapeutickkej záhrady Snoezelen k rozvoju všetkých zmyslov,
- využívanie interaktívnej tabule a počítačovej techniky v edukačných aktivitách na osvojovanie a upevňovanie nadobudnutých poznatkov.

Ak uvažujeme o Snoezelen ako o terapii, tak:

- musí obsahovať cieľ – vopred naplánovaný, systematický, jasný,
- musí byť založená na komplexnej diagnostike klienta – užívateľa,
- priebeh pobytu musí byť sledovaný a priebežne hodnotený,

- musí nasledovať spätná väzba, zistenie efektivity,
- stanovenie cieľa vždy záleží na možnostiach dieťaťa, terapeuta a prostredia,
- terapia by mala vychádzať zo psychoterapie. (Janků – Filatová, 2010, s. 46)

Muzikoterapia – je jednou z najčastejšie využívaných terapií v multisenzorických miestnostiach práve z dôvodu vytvoreného akusticky vyhovujúceho prostredia. Muzikoterapeutické postupy a metódy môžeme využiť individuálne aj skupinovo. Oblíbené sú aktívne i receptívne postupy (spev, hra na nástroje i počúvanie hudby). Tanec, spev, rytmické hry nám pomáhajú zlepšovať komunikáciu, vyjadrovanie, uvoľnenie.

Dramatoterapia – Snoezelen je vhodné prostredie na riešenie sociálnych vzťahov, problémov detí i dospelých so začleňovaním a resocializáciou alebo nácviku sociálnych rolí. Miestnosti Snoezelen sú väčšinou vytvorené tak, že je možné prispôbiť ich podmienky k aktivizácii alebo i relaxácii užívateľov, čo sa na nácvik a prácu dramatoterapeutickými technikami výborne hodí (obmeny situácií a rolí).

Terapia bábkou – rieši veľakrát veľmi závažné a psychiatrické problémy detí a pomáha v kognitívnom rozvoji detí s mentálnym a zmyslovým postihnutím. Akási predstava ďalšej malej bytosti vyvoláva v dieťati pocit bezpečnosti a väčšej dôvery.

Biblioterapia – či už máme na mysli aktívnu alebo pasívnu biblioterapiu (príkladom je predčítanie a počúvanie) miestnosť Snoezelenu je na to veľmi vhodná. Zapojená je u klientov predstavivosť a fantázia.

Aromaterapia – je stálou súčasťou multizmyslových miestností. Odporúča sa využívanie éterických olejov, vonných lúčok i tyčínok pri práci. Je však potrebné naštudovať si pôsobenie špecifických vôní, aby nedošlo u klienta k opačnej reakcii.

Animoterapia – blízkosť zvierat vytvára v ľuďoch často pocity, ktoré nie sme schopní iným spôsobom vyvolať. Funkcia animoterapie v Snoezelene je tak čisto emotívna – pôsobí na emocionálnu citovú zložku osobnosti. Využívanie zvierat sa odporúča u detí a psychiatrických užívateľov Snoezelenu.

Využitie Snoezelen ako podpornej edukačnej aktivity

Podľa Janků – Filatovej (2010) edukačne zamerané ciele smerujú do nasledujúcich oblastí:

- relaxácia a upokojenie detí v školách,
- zníženie a zvládanie hyperaktivity,
- redukcia senzorickej deprivácie u detí,
- rozvoj sústredenia a pozornosti.

Snoezelen sa využíva aj u detí so syndrómom ADHD, poruchami pozornosti, impulzívnosťou a hyperaktivitou.

Cieľom koncepcie Snoezelen **v procese výchovy a vzdelávania** je:

- rozvoj vnímania, emocionality, poznávania, komunikácie a motoriky,
- rozvoj sebaregulácie a harmonizácie osobnosti,
- zmeny pozornosti a koncentrácie dieťaťa,
- pokles agresívneho a autoagresívneho správania,
- posilňovanie rovnováhy medzi uvoľnením a aktiváciou jedinca,
- pozitívna socializácia a integrácia v sociálnych štruktúrach.

Možné ciele Snoezelenu, využiteľné v edukácii detí:

- prostriedok uvoľnenia,
- podpora sebarealizácie,
- podpora vnímania,
- emocionalita,
- rozvoj kognitívnych schopností,
- rozvoj komunikácie,
- rozvoj jemnej motoriky. (Janků – Filatová, 2010, s. 50)

Podľa Ponechalovej (2009) u jedincov so špeciálnymi potrebami je hlavným cieľom celkové uvoľnenie, lebo sú často vystavení značnému napätiu a stresu. Snoezelen miestnosť v školách poskytuje úplne iné prostredie na rozdiel od typického školského prostredia. Cieľom je umožniť deťom v predškolskom veku zažiť nové situácie, vybudovať si nové väzby, vzájomne sa viac poznávať, rozvíjať a stimulovať zmysly.

Plánovanie a zriaďovanie multisenzorickej miestnosti

Pri plánovaní multisenzorickej miestnosti je nevyhnutné vychádzať z podmienok a možností, ktoré ponúka materská škola. Nesmieme zabúdať na dodržiavanie všeobecne platných zásad. Miestnosť vždy plánujeme na základe potrieb detí, ich veku, zdravotného stavu (druh a stupeň postihnutia). Pri zriaďovaní miestnosti si odpovieme aj na tieto otázky:

- *Aká bude miestnosť a ako by mala pôsobiť?* (upokojujúco, bezpečne, dobrodružne, príjemne voňajúca, príjemne osvetlená)

- *Čo chceme dosiahnuť?* (slobodu, pocit istoty a bezpečia, slobodný výber podnetov, motivovať k objavovaniu, pokoj a pocit blízkosti)
- *Na aký účel chceme Snoezelen využiť?* (využitie voľného času, forma terapie, pedagogická intervencia) (Orieščiková – Hrčová, 2010, s. 62)

Nezabúdame ani na vhodný výber pomôcok, ktoré budú najlepšie vyhovovať potrebám detí aj finančným možnostiam materskej školy. Medzi typický štandard vybavenia miestnosti patria:

- bublinkové valce,
- zrkadlová guľa,
- projektor s vymeniteľnými kotúčmi,
- optické vlákna, CD prehrávač,
- UV lampa,
- fosforeskujúce predmety,
- dotyková stena s rôznymi materiálmi a štruktúrami.

Medzi všeobecné podmienky, ktoré by mal priestor spĺňať patrí:

- veľkosť miestnosti by mala byť cca 25 m², nie miestnosť priechodná,
- plochy (najčastejšie biele) vhodné na projekciu,
- zodpovedajúca teplota (22 – 24 °C),
- zabezpečené dobré vetranie,
- príjemná vôňa,
- regulovateľné osvetlenie – s ohľadom na želaný účel miestnosti zabezpečujúce primerane vhodné svetlo (spravidla šero cca 50 luxov),
- široké dvere aj na prechod s vozíčkom,
- vybavenie pohodlnými plochami na sedenie a ležanie,
- dostatočný počet vankúšov a diek všetkých veľkostí,
- hudobné ozvučenie miestnosti,
- zatemnené okná. (Ponechalová, 2009, s. 13)

Bezpečnostné opatrenia pri plánovaní miestnosti sú zásadné. Musia byť vopred zvážené všetky elektrické požiadavky komponentov, musia byť použité bezpečné zariadenia a nemali by sa vyskytovať koncové káble a odhalené zásuvky. Dbáme na základné požiadavky:

- zásuvky a elektrické zariadenie by nemali byť v dosahu detí, prípadne je potrebné použiť zásuvky s príklopkami,
- priestor nemá mať žiadne ostré rohy a hrany, stupne a schody majú byť osvetlené alebo označené fluoreskujúcimi farbami,
- materiál na podlahe musí byť protišmykový, nereflexívny, umývateľný a hygienický (vhodné materiály sú korok, tvrdá guma, filc),
- ohrievacie telesá a lávové lampy treba umiestniť tak, aby nemohlo dôjsť k popáleniu alebo inému poškodeniu zdravia,
- všetky materiály v miestnosti musia byť zdravotne vyhovujúce, nezápalné, s minimálnym rizikom úrazu,
- správnym a pravidelným ošetrovaním materiálov zabezpečujeme požadovanú hygienu v miestnosti.

Zásady a pravidlá pobytu v multisenzorickej miestnosti:

- pri vstupe do miestnosti je potrebné vyzuť sa,
- neprenášať a nemeniť prístrojové vybavenie miestnosti,
- v miestnosti sa nekonzumuje jedlo (okrem stimulácie chutí),
- v miestnosti ponúkame množstvo rôznych podnetov primeraných veku a schopnostiam, neuprednostňujeme však kvantitu nad kvalitou,
- v miestnosti by nemalo byť súčasne viac klientov, než to dovoľuje jej veľkosť,
- časové vymedzenie pobytu v miestnosti: od 30 – 60 minút,
- všetky rušivé zvuky z vonkajšieho prostredia musia byť eliminované,
- nadviažte s dieťaťom kontakt,
- rozprávajte zrozumiteľne, pomaly, počúvajte a rešpektujte dieťa,
- uplatnite svoju tvorivosť v nedirektívnom prístupe k dieťaťu,
- poskytnite dieťaťu čas, možnosť slobodného výberu, nechajte mu potrebný časový priestor na vyjadrenie dojmov,
- zapíšte sa do záznamu o návšteve miestnosti. (Ponechalová, 2009, s. 15)

Plánovanie a zriaďovanie záhrady Snoezelen

V rôznych školách a školských zariadeniach je zmyslová záhrada Snoezelen dostupná ako súčasť areálu zariadenia. V podmienkach materskej školy môžeme využiť na vytvorenie Snoezelen záhrady átrium alebo inú časť školského areálu – školskej záhrady. Dôležitou požiadavkou je, podobne ako pri plánovaní multisenzorickej miestnosti, aby bolo v záhrade dostatok priestoru pre každého jednotlivca vzhľadom na vek detí a ich zdravotný stav.

Nutným predpokladom realizácie záhrady Snoezelen je vypracovanie jej modelového návrhu po overení podmienok, prípadne po ich úprave. Zisťujeme:

Čo nám ponúka prírodný priestor v areáli školy? (stromy, kríky, tráva, kvety...),

Ako vhodne doplniť prírodný priestor? (ozvučné drievka, zvonce, pníky),

Aký materiál budeme potrebovať na dotvorenie Snoezelen záhrady? (na taktilné chodníky tvorené rôznym povrchom – skalky, kôra, šišky, rôzne dreviny, piesok).

Na stimuláciu zmyslov nám záhrada Snoezelen ponúka priamy kontakt s prírodou. Na obohatenie Snoezelen záhrady sú vhodné:

- rôzne materiály na vytvorenie taktilných chodníkov (skalky rôznych veľkostí, kôra, šišky, rôzne dreviny, piesok, drevené polená),
- drevené paličky – na hru na zvoncoch, na písanie do piesku,
- drevené rámy na umiestnenie materiálu taktilného chodníka,
- pníky na sedenie,
- ozvučné drievka na stimuláciu sluchu,
- zvonce na stimuláciu sluchu,
- bylinky a rastliny,
- plody, ktoré slúžia na stimuláciu chuti,
- kríky,
- vtáčie búdky,
- fontána,
- rôzne prírodniny,
- drevené imitácie lesných zvierat (drevené sochy).

Bezpečnostné pravidlá v záhrade Snoezelen:

- prostredie má byť vždy adekvátne a bezpečne pripravené, čisté, hygienické,

- pedagóg musí účinne usmerňovať aktivity počas celého pobytu,
- po ozdravnom chodníku treba kráčať pomaly, jednotlivo, v prípade potreby s pomocou pedagóga,
- deti na vozíčkoch sa pohybujú stredom záhrady,
- individuálna alebo skupinová návšteva ide vždy v sprievode pedagóga,
- ochutnávať a trhať byliny je možné len pod dohľadom pedagóga, zároveň dbáme na to, aby sme trhaním byliny nezničili,
- so zvukovými predmetmi treba manipulovať citlivo a nevyvolávať príliš silné a rušivé efekty,
- pri odchode je potrebné záhradu skontrolovať a zanechať ju v nepoškodenom pôvodnom stave,
- záhrada musí byť po opustení uzamknutá, kľúče odložené na určené miesto,
- zistené poškodenia, nedostatky je potrebné nahlásiť vedeniu školy.

Zásady a pravidlá pobytu v Snoezelen záhrade:

- pri vstupe do záhrady je potrebné mať vhodnú obuv, odev,
- vždy dodržiavať zásady hygieny a bezpečnosti,
- dodržiavať časové vymedzenie pobytu (15 – 45 minút),
- v záhrade Snoezelen nemá byť súčasne viac detí, ako to dovoľuje jej veľkosť,
- prostredie má byť vopred pripravené na úspešné a efektívne využitie stimulov,
- počas pobytu v záhrade Snoezelen nekonzumovať jedlo – okrem rozvoja a stimulácie chuťového vnímania,
- neprenášať a nemeniť priestorové zariadenie záhrady,
- nepremiestňovať vybavenie záhrady.

Zásady a pravidlá pobytu v záhrade Snoezelen pre pedagogického zamestnanca:

- pred vstupom do záhrady sa oboznámte s filozofiou Snoezelen, s možnosťami využitia záhrady Snoezelen,
- dodržiavajte BOZP pravidlá,
- uplatnite svoju tvorivosť v nedirektívnom prístupe k deťom,
- vytvárajte príjemnú a bezpečnú atmosféru,

- nadväzujte s deťmi kontakt, dôverný vzťah je podstatou terapie Snoezelen,
- rozprávajte pomaly, zrozumiteľne, uvoľnene,
- počúvajte a rešpektujte deti, ich pocity, reakcie a dojmy,
- všímajte si reakcie detí, buďte dobrým a vnímavým pozorovateľom,
- dajte každému dieťaťu možnosť slobodnej voľby a prejavu,
- ponúkajte deťom množstvo rôznych podnetov, primeraných a prispôbených veku, schopnostiam, druhu a stupňu postihnutia,
- multisenzoricky vnímajte všetko, čo vám záhrada ponúka a ponúknite to aj deťom, spoznávajte stromy, kvety, plody, kamene,
- uprednostnite individuálny prístup so zreteľom na jedinečnosť a osobnosť každého dieťaťa,
- zapíšte sa do knihy návštev v záhrade,
- prinesený stimulačný alebo hrový materiál, pomôcky, nenechávajte v záhrade,
- záhradu zanechajte v pôvodnom stave.

Zásady a pravidlá pobytu v záhrade Snoezelen pre dieťa:

- dodržiavajte pokyny pedagóga,
- nepremiestňujte a neničte stimulačné pomôcky a materiál v záhrade Snoezelen,
- všímajte si všetko, čo v záhrade je,
- spoznávajte záhradu všetkými zmyslami: zrakom, hmatom, sluchom, chuťou, vôňou,
- keďže sme v záhrade, rozprávame potichu, pomaly a pokojne, keď vás niečo veľmi zaujíma, opýtajte sa,
- po chodníkoch nebehajte, pohybujte sa pomaly, nepredbiehajte sa, buďte ohľaduplní k spolužiakom,
- svojich pocitoch z pobytu v záhrade môžete hovoriť aj pred ostatnými a zároveň si aj vy vypočujte ostatných,
- v Snoezelen záhrade buďte uvoľnení a pozorujte v nej všetky podnety,
- pomôcky neprenášajte, neodnášajte.

Organizačné zabezpečenie terapie Snoezelen

Terapia Snoezelen je najčastejšie využívaná počas pobytu vonku ako doplnková aktivita, ale aj v rámci edukačnej aktivity v jej fixačnej časti v závislosti od daného špecifického cieľa. Snoezelen záhradu podľa jej veľkosti môžeme vhodne využiť aj na pohybové a relaxačné cvičenia v priaznivom počasí. Dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávací potrebami môže absolvovať individuálnu terapiu v záhrade v rámci špeciálnych cvičení zameraných na rozvoj a stimuláciu zmyslového vnímania.

Pri využívaní Snoezelen terapie je potrebné určiť jedného (prípadne dvoch) pedagógov, ktorí budú zodpovedať za organizáciu a vykonávanie aktivít v multisenzorickej miestnosti alebo v Snoezelen záhrade. Rovnako dôležité je tiež navrhnúť zodpovednú osobu, ktorá sa bude starať o údržbu miestnosti a záhrady, pravidelné čistenie a starostlivosť o pomôcky.

Realizácia aktivity v multisenzorickom prostredí

Pri praktickej realizácii Snoezelen aktivít v multisenzorickej miestnosti, ako aj v Snoezelen záhrade premyslíme nasledujúce úlohy:

- celkový obsah,
- stanovenie cieľa jednotlivých aktivít,
- časové rozloženie do jednotiek a etáp,
- didakticko-metodický zámer,
- organizácia, pomôcky,
- záver, vyhodnotenie, evalvácia. (Janků – Filatová, 2010, s. 56)

Pri stanovení cieľa si musíme uvedomiť, či budeme Snoezelen prevádzať ako terapiu, podpornú edukačnú aktivitu alebo voľnočasovú aktivitu. Potom je potrebné stanoviť si individuálny cieľ pre konkrétne dieťa. Cieľom môže byť:

- zlepšenie koncentrácie,
- zníženie agresivity,
- zmiernenie napätia a uvoľnenie,
- rozvoj spolupráce,
- zlepšenie jemnej motoriky.

Pri stanovení cieľa vychádzame z aktuálnej diagnostiky dieťaťa, súčasného fyzického a psychického stavu dieťaťa, informácií od ďalších odborníkov a rodičov. Cieľ by mal byť stanovený perspektívne, aby sme ho mohli sledovať dlhodobo.

Podľa Janků – Filatovej (2010) **časové rozloženie do jednotiek a etáp** znamená zjednodušené rozloženie hlavného cieľa do jednotlivých úloh plnených v aktivitách. Je zrejmé, že ak si stanovíme za cieľ napr. zlepšenie koncentrácie u dieťaťa s ADHD, je nemožné splniť ho hneď. Je potrebné rozložiť si ho do jednotlivých úloh, ktoré súvisia s problematickými oblasťami dieťaťa s takýmto postihnutím (zameranie sa na krátkodobú pamäť, rozvoj prosociálneho správania a spolupráce, zaradenie terapeutických metód – muzikoterapie, animoterapie, dramaterapie). Závery úloh z krajších časových jednotiek je možné použiť pre evalváciu – záverečné vyhodnotenie. Didakticko-metodický zámer je v podstate vyššie uvedená čiastočná úloha, ktorá má didaktickú hodnotu.

Obsah celej činnosti úzko súvisí s organizáciou a využitím konkrétnej techniky a pomôcok. Aktivity v multisenzorickej miestnosti alebo v Snoezelen záhrade môžeme robiť individuálne alebo aj skupinovo. Berieme do úvahy, že nie všetky deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sú schopné spolupracovať. Je veľmi dôležité načúvať dieťaťu a uistiť sa, či chce v skupine byť a spolupracovať. Nutné je tiež vopred usúdiť, či a ako je možné splniť cieľ.

Nesmieme nikdy zabudnúť na vyhodnotenie alebo evalváciu. Ide o jediné možné ukončenie každého pobytu v multisenzorickej miestnosti či Snoezelen záhrade. Je vhodné zachovať určitý stereotyp konečného vyhodnocovania a nezabudnúť ani na spätnú väzbu pre dieťa.

Snoezelen aktivita by mala obsahovať: privítanie, aktívnu časť, relaxačnú časť, záver (rituál) a spätnú väzbu. Podiel aktívnej a pasívnej časti nemusí byť rozdelený na dve rovnaké časové dĺžky. Jednotlivé časti sa môžu niekoľkokrát opakovať, ich rozloženie je individuálne. Obe časti – aktívna aj pasívna – by sa mali uplatniť v každej aktivite.

Aby sme postupovali správne...

Je veľmi vhodné zostaviť si harmonogram detí, napláňovať si individuálne alebo skupinové využitie multisenzorickej miestnosti alebo Snoezelen záhrady. Dôležité je vytvoriť si denník na zaznamenávanie frekvencie a dĺžky trvania stretnutí, ponúkané stimuly, prípadné poznámky. Pri Snoezelen terapii sú dôležité nasledujúce **zásady práce**:

- pedagóg by mal vždy rešpektovať osobný priestor dieťaťa,
- pedagóg by nikdy nemal na dieťa naliehať alebo urýchľovať tempo, pretože sa nedá určiť dĺžka činnosti a čas potrebný na reakciu dieťaťa,
- terapia/aktivita by mala mať svoj poriadok (začiatok, privítanie, priebeh, koniec, rozlúčenie),
- pedagóg by mal sledovať vývin a reakciu dieťaťa za určitý časový úsek,
- pedagóg by mal poznať momentálny stav dieťaťa, všímať si signály tela,

- mal by mať možnosť pozorovať, sledovať a aktivovať činnosť v súlade s vytýčenými cieľmi,
- pedagóg by nemal hľadať rovnaké a verbálne ukazovatele úspešnosti u všetkých detí, nečakať len na výkon dieťaťa, uvedomiť si aj nonverbálne ukazovatele pozitívneho efektu (mimika, gestikulácia, dýchanie),
- individuálny prístup – dieťaťu nemusia všetky podnety vyhovovať (napr. silné zvuky, osvetlenie).

Dôležité je získanie si **rodiny pre spoluprácu**, presvedčanie o účelnosti netradičnej Snoezelen metódy. Vhodné sú stretnutia a semináre pre rodičov detí podľa jednotlivých špecifických skupín (poruchy pozornosti, poruchy správania, ADHD) s odborníkmi aj s pedagógmi z iných škôl, ktorí Snoezelen využívajú. Odporúča sa aj návšteva rodiča v multisenzorickej miestnosti alebo v Snoezelen záhrade s absolvovaním Snoezelen terapie spolu s dieťaťom a pedagógom – terapeutom. Najdôležitejšie je nájsť vhodný spôsob, ako postupovať konkrétne s každým dieťaťom v individuálnej či skupinovej forme. Podľa špecifického problému dieťaťa po konzultácii s odborníkmi (psychológ, špeciálny pedagóg, logopéd, fyzioterapeut) vytvoríme denník na zaznamenávanie stretnutí: dĺžka pobytu v multisenzorickom prostredí, plnenie cieľa, konkrétne zmeny dosiahnuté pôsobením Snoezelen terapie. Dĺžka a frekvencia pobytu v multisenzorickej miestnosti alebo Snoezelen záhrade je individuálna s časovým intervalom od 15 do 60 minút v závislosti od veku, zdravotného stavu a konkrétnych potrieb dieťaťa. Na začiatok odporúčame návštevu multisenzorického prostredia jedenkrát týždenne, či už v individuálnej alebo skupinovej forme. Dôležité je pravidelné stretávanie. Pedagóg alebo iný odborník by mal poznať využitie jednotlivých komponentov v multisenzorickom prostredí, osobitosti dieťaťa a dôsledne zapisovať vplyv a reakcie počas Snoezelen terapie.

2 NÁMETY NA ČINNOSŤ V MULTISENZORICKOM PROSTREDÍ

Uvedené edukačné aktivity (námety) majú pomôcť u dieťaťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami aj s nevyhnutným používaním rôznych kompenzačných pomôcok v multisenzorickom prostredí. Aktivity a rôzne stimulačné dráhy sa obmieňajú a dopĺňajú podľa daného špecifického cieľa, ktorý vyplýva zo Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0 a ISCED 0 pre deti s mentálnym postihnutím. Pri sledovaní postupného rozvoja kvality psychomotorického a zmyslového vývinu dieťaťa v zmyslovej záhrade, v školskej záhrade a telocvični sa zameriame na:

- pohybové zručnosti (jemná, hrubá motorika),
- pohybovú obratnosť, koordináciu tela,
- odstraňovanie strachu z výšky a zo zmeny polôh, z chôdze po schodoch,
- prepájanie pravej a ľavej hemisféry,
- precvičovanie a upevňovanie klenby chodidla,
- zážitky z nových skúseností a nových pohybových aktivít.

Aktivity sú zamerané na stimuláciu vestibulárneho a propioceptívneho systému u detí s mentálnym a viacnásobným postihnutím predškolského veku. Ide o zmeny polohy a uvedomenia si tela s využitím kompenzačných pomôcok.

Názov aktivity: *Stimulačná dráha*

Špecifický cieľ: Napodobňovať pohyb v rôznych podmienkach (s náčiním, na náradí). Vedieť udržať rovnováhu. Orientovať sa v priestore.

Obsah: V stimulačnej dráhe dieťa zdoláva prekážky, prechádza po masážnych pologuliach, skáče na trampolíne, prechádza po kladine, prelieza cez tunel, vylieza na rebriny, za súčasného hojdania na hojdačke hádže lopty do nádoby, vychádza po schodoch a spúšťa sa po šmykľavke priamo do suchého bazéna, doplnením stimulačnej dráhy je chodník v zmyslovej záhrade. V aktivite využijeme **rotujúci hlboký kužeľ** – na rozvoj detskej motoriky a pohybovej koordinácie, kužeľ sa môže točiť okolo svojej osi, deti sa v ňom môžu kolísať.

Učebné zdroje: masážne pologule, povrazové chodúle, trampolína, kladina, detský tunel, hojdačka, lopty, suchý bazén, rotujúci kužeľ, rovnovážna plošina

Názov aktivity: *Ozdravný chodník*

Špecifický cieľ: Pohybovať sa v rôznom prostredí bez strachu. Modifikovať pohyb v zmenených podmienkach alebo v problémových situáciách.

Obsah: V tejto aktivite ide o taktilný chodník vyložený rôznymi materiálmi a povrchni (skalky, kamene, kôra, šišky a pod.), nachádza sa v Snoezelen zmyslovej záhrade v átriu školy, chodí sa po ňom aj naboso. Vhodná je aj chôdza so zavretými očami, tak sa môže dieťa zamerať aj na vnímanie hmatom. Deti si môžu precvičovať cviky na klenbu chodidla. Aktivita je doplnená **rehabilitačno-ortopedickým chodníkom**, ktorý je vhodný pri prevencii a liečbe plochých nôh, na posilňovanie svalov a kĺbového aparátu.

Učebné zdroje: terapeutická (zmyslová) Snoezelen záhrada, rehabilitačno-ortopedický chodník

Názov aktivity: *Rozprávková cestička č. 1*

Špecifický cieľ: Napodobňovať základné polohy, postoje a pohyby. Orientovať sa v priestore.

Obsah: 1. časť v telocvični – stretnutie s rozprávkou: deti sa prostredníctvom pohybových aktivít stretnú s rozprávkovými postavami, lietajú na metle ako ježibaba (Perníková chalúpka), prechádzajú cez vodu (gulôčkový bazén), cez most (molitanový kruh), cez korene stromov (cez lano), precvičujú si hrubú motoriku, koordináciu pohybov, obratnosť a nebojnosť, jemnú motoriku si môžu precvičovať s postavičkou Dievčatka so zápalkami – budú zbierať rozsypané zápalky do škatuľky.

Učebné zdroje: metla, šatka, gulôčkový bazén, molitanový kruh, lano, zápalky, lavičky, balansujúce obláčiky

Názov aktivity: *Rozprávková cestička č. 2*

Špecifický cieľ: Zaujať rôzne postavenia podľa pokynov. Pohybovať sa v rôznom prostredí. Poznať niektoré zložky živej a neživej prírody.

Obsah: 2. časť je realizovaná v priamom kontakte s prírodou, v zmyslovej záhrade Snoezelen si deti môžu vyskúšať, ako Janko s Marienkou chodili po lese – jedno dieťa sprevádza druhé, úlohou v tejto aktivite je previesť svojho kamaráta po záhrade aj so zaviazanými očami, aby dokázal vnímať povrch, po ktorom chodí (drevo, tráva, kamienky), zvuky (spev vtákov, vietor, ozvučné drierka, zvonce), ovoňal rastlinky, bylinky, skúsil, akú majú chuť (napr. pažitka, medovka). V aktivite budeme rozvíjať aktivizáciu dieťaťa, dôveru, empatiu, ohľaduplnosť, predstavivosť a koordináciu pohybov pomocou verbálnej komunikácie.

Učebné zdroje: zmyslová Snoezelen záhrada, košík, šatka

Názov aktivity: *Rozprávková cestička č. 3*

Špecifický cieľ: Manipulovať s rôznymi predmetmi, náčiním (rukami, nohami, zdvíhať, nosiť, podávať). Napodobňovať základné polohy, postoje a pohyby. Dodržiavať zvolené pravidlá, spolupracovať a rešpektovať ostatných.

Obsah: 3. časť je realizovaná v školskej záhrade, kde deti napodobňujú pohyby zvierat pomocou kariet (**karty na fyzickú aktivitu** – zvieratká: tie deťom uľahčia pomocou hry na zvieratká napodobňovať pohyby zvierat), v závere s využitím **POLYDRON GIANT – XL didaktickej stavebnice** (ide o veľké farebné stavebnice, ktoré poskytujú množstvo rôznych aktivít v interiéri aj v exteriéri) skúsia s pomocou pani učiteliek vytvoriť priestorový objekt Perníkovú chalúpku.

Učebné zdroje: karty na fyzickú aktivitu, didaktická stavebnica

2.1 Námety v Snoezelen záhrade na rozvoj environmentálneho a zmyslového vnímania

*„Keď deti pozorujú zvieratá v prírode a učia sa ich mať rady,
nikdy sa u nich neobjaví krutosť k nim.“*

(Mária Montessoriová)

Environmentálna výchova a environmentálne cítenie sú slová, ktoré dnes pútajú našu pozornosť, sú určitým kľúčom k správnym rozhodnutiam o našej budúcnosti. Sú prijímané každý deň všetkými dospelými. Už deťom v predškolskom veku ponúkame „les“ či „záhradu“ ako dvere, cez ktoré môžu deti vstupovať a objavovať prírodné prostredie, rozvíjať emocionálny vzťah k prírode, vnímať jej krásy.

Utvárať elementárne prosociálne a environmentálne základy je jedným z hlavných cieľov predprimárneho vzdelávania. Ponúknuť „zmyslovú záhradu“ ako pripravené prostredie na rozvoj environmentálneho cítenia, zapojiť všetky zmysly a tým sprostredkovať senzorickú stimuláciu v priamom kontakte s prírodou v zmyslovej Snoezelen záhrade v areáli školy.

Námety didaktických hier v Snoezelen záhrade

Poznávanie pomocou zraku a hmatu – čo sa nachádza v záhrade: stromy, kríky, kvety, kamienky, tráva, ozvučné drevka, zvonce, fontánka, pozorovanie listov, kôry, ročných období a zmien v záhrade.

Lesné (záhradné vrecúško) – môžeme si vytvoriť platené vrecúška a naplniť ich rôznymi semenkami a prírodninami, ako sú napr. kamienok, borovicová šiška, konárik, ulita zo slimáka, kúsok kôry, vtáčie pierko a pod.), skúmame vlastnosti prírodnín hmatom, čuchom.

História v dreve – aktivita, pri ktorej sa dozvieme o strome, kríku, rastlinke či bylinke jeho „príbeh“. U stromov je to pomocou letokruhov, spolu s lupou môžeme sledovať environmentálne a historické zmeny stromu.

Aj stromy majú svoje problémy – Čo stromy potrebujú pre svoj rast? Prečo potrebujú dostatok miesta? Ako sa môžeme o stromy, kríky, rastliny a bylinky starať?

Poznávanie pomocou sluchu

Na ticho – Aké poznáme ticho? V lese, pri rieke, v horách? Čo môžeme počuť v našej záhrade? Skúsime si predstaviť, aké by bolo ticho, keby malo farbu, chuť, vôňu, tvar.

Zvuky blízko mňa – Aké zvuky môžeme počuť v záhrade? (spev vtákov, vietor...) Aký zvuk vydáva zvon? Aký ozvučné drevka? Aký kamienky? Je pre mňa príjemný?

Kamenný orchester – v tejto aktivite si vyberie dieťa dva kamene alebo plechovice naplnené kamienkami alebo inými prírodninami, pomocou kamienkov vytvárajú rôzne rytmy (spontánne alebo opakujeme rôzne rytmy po učiteľke), napr. vyťukávajú zvuk dažďa, dažďové kvapky... *Obmena*: drevený orchester – napr. ako klepoc bocian zobákom (drevka).

Poznávanie pomocou čuchu

Ako vonia záhrada – deti spoznávajú záhradu aj prostredníctvom čuchu, ovoniavajú plodiny, rastliny, bylinky. Do záhrady si prinesieme silicu lesnej dreviny (napr. borovica) a silicu nelesnej dreviny (napr. levanduľa), vrecúško so sušenými hubami a vatové tampóny. Do plytkej nádoby umiestnime vatové tampóny a nakvapkáme niekoľko kvapiek silice, deti podľa vône určujú, z akého stromu silica pochádza a či sa taký strom nachádza v našej záhrade. Ihličnatý strom spoznávajú aj podľa šišiek. Podobným spôsobom sa snažia určiť aj nelesnú drevinu. Sušené huby ovoniavajú vo vrecúšku so zatvorenými očami. Prejdeme sa po záhrade a ukážeme im, kde podhubie, v ktorom môžu rásť huby.

Poznávame podľa chuti

Ako chutí záhrada – deti sa oboznamujú s plodmi, ktoré máme v našej zmyslovej záhrade (rôzne druhy bylín: medovka, mäta, rozmarín), z nich si pripravíme čaj, ktorý deti ochutnávajú a s našou pomocou vyhľadávajú bylinku, z ktorej je čaj uvarený, skúmajú ju hmatom, čuchom aj chuťou.

Piknik v záhrade – relaxácia v záhrade. S deťmi si môžeme ľahnúť na deku a počúvať so zavretými očami zvuky prírody (môžeme využiť aj zvuky a relaxačnú hudbu z CD prehrávača). Deťom môžeme pripraviť aj **desiatu v záhrade**, čím rozvíjame chuťové zmysly a spájame ich s poznávaním rastlín, napríklad pažitky, cibulky.

Hra na rozvoj a podporu aktivizácie, sebavyjadrenia

Ako rastú stromy – v tejto hre sa deti schúlia do klobka a predstavujú rôzne stromy, kríky, kvietky, postupne vystrčíme „klíček“, prst, dlaň a celú ruku nahor, postupne vstávame, naťahujeme – rastieme, nakoniec sa postavíme rovno a priamo a doširoka roztvárame „korunu stromu“ – ruky.

Obmena: Kôstka v zemi („Sedela kôstka v zemi, plakala: zima je mi, klaknem si na obe kolienka, slniečku otvorím okienka, nad zemou stromček sa kníše, vraví si: narastiem vyššie, hore a hore k slniečku, k malému zlatému slniečku“.)

Zmyslový labyrint – chôdza po vyznačenom taktilnom chodníku, deťom označíme smer dráhy, ktorý meníme v závislosti od stimulácie, napr. na klenbu nohy, na koordináciu oko – noha.

Nohy v piesku – zasypávanie nôh rôznym prírodným materiálom v záhrade, napr. piesok, kamienky, šišky.

Predgrafomotorická príprava – písanie do piesku, otláčanie rôznych predmetov v zmyslovej záhrade na taktilnom chodníku s piesočným povrchom.

Rozvoj tvorivosti, fantázie a predstavivosti

Čo mi to pripomína (expresívna fluencia – slovná plynulosť, schopnosť zareagovať a vytvoriť čo najviac produktov) – deti dopĺňajú do viet:

- Tráva je ako koberec, lebo....
- Strom je veľký dom, lebo...
- Stromy sú ako plúca, lebo...
- Voda je ako dážď, lebo...
- Záhrada je bohatá, lebo...

Dialóg so záhradou – Kreslíme vône – precítiť vône stromov, kvetov, rastlín, bylín – uplatniť originalitu vo výtvarnom stvárnení vlastnej obrazotvornosti.

Poznávame znaky ročného obdobia – čo sa v záhrade mení počas ročných období.

Dnes sa mi v záhrade páči... (rozvinutý kvet, voda vo fontánke, popadané lístie, zasnežený strom).

Čo do záhrady nepatrí – zbieranie odpadkov a predmetov, ktoré do prírody nepatria.

Stromy ako ochrancovia zvierat, vtákov – deti sú rozdelené na dve skupiny – prvá predstavuje vtáky a zvieratá, druhá stromy. Deti predstavujúce stromy musia stáť pevne na mieste. Keď príde „búrka“, rozťahnu ruky – konáre, aby deťom – vtákovi a zvieratám poskytli ochranu. Ostatné deti „poletujú“ – pobehujú po lese, pohybom znázorňujú let alebo pohyb lesných zvierat. Pekné počasie je naznačené hudbou, keď hudba stíchne a zaznie zvuk bubna – tamburíny ako symbolu búrky – vtáky a zvieratá sa snažia schovať pod konáre stromov.

V Snoezelen záhrade, ako aj v prírode môžeme vnímať celým telom: sadnúť si do vaničky s gaštanmi, zahrabať sa do piesku, zasypať si nohy zmesou rôznych zŕn (fazuľa, hnedá a oranžová šošovica, pohánka, pšeno a ryža), ľahnúť si na trávku, váľať sa po nej, chodiť naboso po trávke, piesku, kamienkoch, objať strom, objať seba.

Vzťah k prírode, k jej ochrane je dôležitý nielen zo školského, ale aj z celkového výchovného aspektu už u detí v predškolskom období – v období, v ktorom vytvárame základy pre pozitívny vzťah k našej prírode. Už materská škola poskytuje priestor na vytváranie základov vzťahu človeka k životnému prostrediu, možnosť zažiť prírodu, spoznať jej hodnotu a precítiť jej krásu.

Jednoduchosť a blízkosť k prírode sú pre dieťa samozrejmosťou. Mária Montessoriová pokladala za dôležité oslobodiť dieťa z pút, ktoré ho viažu v umelom mestskom živote, aby mohlo mať bezprostredný kontakt so vzduchom, s vetrom a dažďom. Prečo by dieťa nemohlo chodiť bosé po zarosenej trávke alebo skúsiť na svojej vlastnej koži osviežujúci dažď?

Prostredníctvom jedinečnej koncepcie Snoezelen máme možnosť ponúknuť deťom priestor a otvoriť im „bránu“ k prírode aj prostredníctvom „zmyslovej záhrady“. Snoezelen terapia, ktorá sa realizuje v jedinečnom prostredí, kde každé dieťa s postihnutím, ale aj bez postihnutia môže prežívať dotyk s prírodou.

Prostredníctvom ďalších aktivít realizované v jedinečnom prírodnom prostredí môžeme poskytnúť deťom nadobúdať podnety a stimuly, ktoré dokážu spracovať a napredovať tak na svojej ceste za poznaním.

Názov aktivity: Poznávaj stromy pomocou hmatu

Špecifický cieľ: Poznať a rozlíšiť stromy a kríky. Poznať niektoré zložky živej a neživej prírody.

Opis: V aktivite budú deti skúmať svoj hmatový zmysel, aby zistili, prečo je hmat pre nich a aj pre zvieratá tak dôležitý.

Obsah: vo svojom okolí nájdeme miesto, kde rastie niekoľko druhov stromov. Materiál, ktorý potrebujeme na túto aktivitu pozbierame zo zeme pod každým stromom. Môže to byť napríklad niekoľko druhov listov, kôra, orechy, semená alebo rôzne plody (žalude, šišky). Neodtrhajte živé časti zo stromov. Do vrchnej časti škatule vyrežte otvor. Tento otvor by mal byť len taký veľký, aby ste cezeň pohodlne prestrčili svoju ruku, Môžete k nemu prilepiť alebo prišiť vrchnú časť ponožky, aby ste zabránili nazeraniu do vnútra. Deti môžu vonkajšiu časť škatule ozdobiť. Materiál, ktorý nazbierame položíme do tajomnej škatule.

Časť 1. – Vycítiť rozdiel

Deti sa spýtame, prečo je dôležitý hmatový zmysel. Ako používajú svoj hmatový zmysel? Deti nám môžu uviesť príklady, ako zvieratá používajú hmatový zmysel. Necháme deti, aby si predstavili a opísali, čo by asi cítili pri dotyku rôznych častí stromu. Vezmeme deti von a rozdelíme ich do trojíc. Každdej skupine dáme šatku, ktorou si jeden zaviaže oči. Dieťa, ktoré má zaviazané oči, preskúma jeden alebo viac stromov, používajúc iba svoj hmat. Zopakujeme túto úlohu s každým dieťaťom v skupine. Deti opíšu svoje pozorovanie a potom sa pokúsia nájsť svoj strom. **Otázky:** Ako si sa cítil so zviazanými očami? Báł si sa? Ako by si opísal svoj strom kamarátovi? K čomu by si prirovnal kôru stromov?

Časť 2. Tajomná škatuľa

Deti zoberieme na miesto, kde sme nazbierali materiál, a rozdáme im vrecúška. Každé dieťa siahne do škatule a hmatom preskúma čo najviac predmetov. Potom každý skúsi hľadať okolo seba tie časti stromu, ktoré ucítil v škatuli. To, čo nájdú, uložia si do svojho vrecúška. Deti zavoláme k sebe do kruhu a požiadame dobrovoľníka, aby po jednom vyťahoval veci zo škatule. Deti ukážu to, čo našli a čo sa zhoduje s tým, čo je práve vytiahnuté zo škatule.

Obmena: Deti si môžu vyrobiť vlastné tajomné škatule aj vo dvojiciach.

Učebné zdroje: nazbierané prírodniny, šatky na oči, škatule z topánok, vrecká na zbieranie častí stromov

Názov aktivity: Adoptuj si strom

Špecifický cieľ: Poznať význam životného prostredia. Poznať a rozlíšiť stromy a kríky. Prejaviť vzťah a ochranné postoje k prírodnému prostrediu.

Opis: Táto jedinečná aktivita povzbudí v deťoch uvedomovanie si jednotlivých stromov v priebehu času. Adoptovaním jednotlivých stromov si deti budú viac uvedomovať a oceňovať životné prostredie okolo seba.

Obsah: Spolu s deťmi sa porozprávame o tom, čo je iba ich alebo čo im je veľmi blízke, napríklad domáce zvieratko, darček, knižka. Svoju obľúbenú vec si môžu nakresliť. V areáli školy, v blízkom parku, lesíku si každý vyberie svoj vlastný špecifický strom. Ak je v blízkosti školy nedostatok stromov, môže si celá skupina adoptovať konkrétny strom. Deti budú pozorovať svoj strom v priebehu celého roka alebo počas obdobia, pre ktoré sa rozhodnete viesť túto aktivitu. Výber stromu ponecháme v plnej miere na deťoch. Nieкто si môže vybrať najvyšší alebo najkošatejší strom, iný zase najmenší alebo najkrajší strom, Nieкто si môže vybrať ten najneobyčajnejšie vyzerajúci strom, len aby zistil, že je tam viac, než sa na prvý pohľad zdá. Deti by mali byť schopné povedať, prečo si práve vybrali konkrétny strom, môžu si ho označiť obviazaním farebného kúska špagátu okolo stromu. Deti si môžu pre svoj strom vytvoriť tzv. zápisník – knižku o svojom strome (portfólio), do ktorého si môžu nalepiť fotografiu svojho stromu, nakresliť svoj strom pri návšteve, jeho zmenu počas ročných období, zvieracie alebo iné aktivity (na strome je hniezdo, má zlomený konár).

Časť 1. – Rastieme spolu

Zoberieme deti do areálu školy, blízkeho lesíka, necháme im niekoľko minút, aby použili svoje zrakové, hmatové, čuchové a sluchové zmysly, aby sa oboznámili s prostredím okolo seba. Vyberieme jeden konkrétny strom a pozorujeme ho rôznymi spôsobmi. **Otázky:** Ako vyzerá strom, keď sedíme, ležíme na boku, ležíme na chrbte? Myslíte si, že strom je živý? Ako vedia, že strom je živý? Čím sa stromy vo svojom okolí na seba podobajú? A čím sa líšia? Sú všetky živé?

Pri prvej návšteve svojho stromu: Svoj strom môžeme objasť (zavrieme oči – počúvame srdcom), pozorujeme ho zrakom od koreňov až po konáre, pohladíme ho. Skúsime ho vnímať všetkými svojimi zmyslami.

Do svojho zápisníka si deti môžu skúsiť nakresliť mapku, kde sa strom nachádza, obrázok listu zo svojho stromu, vytvoriť si frotáž kôry (nalepiť si ju do zápisníka), nakresliť si jeho plody. Môžu mu vymyslieť meno, prezývku, poznačiť si zaujímavú vec na svojom strome. **Otázky:** Je tvoj strom živý? Ako sa to dá určiť? Je zdravý? Akým spôsobom mu ľudia pomáhajú alebo škodia? Ako sa oň môžeme starať? Má tvoj strom nejaké plody? Sú na strome alebo v jeho okolí nejaké zvieratá? (nezabúdame ani na pavúky a drobný hmyz) Pri ďalších návštevách: Ako sa tvoj strom zmenil? Čo sa na ňom zmenilo?

Obmena: Deti si môžu vytvoriť svoj strom aj v triede z rôzneho prírodného alebo odpadového materiálu. Necháme ich, aby v priebehu roka ukázali, ako sa strom neustále mení od zelených listov a jabĺk po zmeny farieb a opadanie listov, od zimnej kostry po jarne púčiky, kvety a včely. Strom môžeme takisto použiť na demonštrovanie myšlienok spojených s rastlinami, so životom v divej prírode, sviatkami, problémami spoločnosti a životného prostredia. Deti si môžu vytvoriť obrázok stromu s otváracími okienkami znázorňujúcimi život na ich strome, vo vnútri stromu, okolo koreňov.

Učebné zdroje: papier, farebný papier, výkresy na vytvorenie zápisníkov, ceruzky, pastelky (fixky), fotoaparát, lep, nožnice, farebný špagát

Názov aktivity: Pozorovanie listov

Špecifický cieľ: Poznať a rozlíšiť stromy a kríky. Vnímať krásu prírody, jej čaro a jedinečnosť.

Opis: Sú listy chlpaté? Majú zuby? V tejto aktivite sa deti bližšie pozrú na listy, zistia viac o ich vlastnostiach a stavbe a naučia sa, ako sa dá pomocou listov určiť druh stromu.

Obsah: S deťmi sa vyberieme na miesto, kde môžu nazbierať (podľa možnosti zo zeme) listy rôznych druhov stromov. Pedagógovia si tiež nazbierajú svoju kolekciu na ukážku. Nezabudneme ani na ihličie z rôznych ihličnatých stromov. Deti necháme v triede, aby si pozorne prezerali svoje listy. **Otázky:** Aký je medzi nimi rozdiel? Čo majú spoločné? Majú niektoré zuby? Majú niektoré chĺpky? Aké sú po hmatovej stránke? Kto našiel najväčší list? Kto najužší? Kto najmenší? Boli niektoré listy konzumované hmyzom? Sú žily na listoch sledovateľné prstom?

Ak nikto z detí nenazbieral ihličie, dáme kolovať to, ktoré sme nazbierali my alebo im ukážeme obrázok. Necháme žiakov porovnať ihličie s listami.

Vyzveme deti, aby jeden zo svojich listov dali svojmu kamarátovi. Deti pôjdu von hľadať, ku ktorému druhu stromu list patrí. Deti zoberieme naspäť na miesto, kde nazbierali svoje listy, necháme ich, aby porovnávali svoje listy s listami na strome. Ak jedno alebo viac detí má list, ktorý sa hoduje s listom na strome, zastavte sa a preskúmajte strom podrobnejšie.

Otázky: Kde na konári rastú listy? Ako sú prichytené? Sú všetky listy na strome rovnaké? Akej farby sú listy? Preskúmajte aj iné časti stromu. (Aká je kôra stromu? Akej farby je kôra?) Sú na strome kvety, ovocie, orechy alebo iné plody? Ako vyzerajú? Ak ide o ihličie, koľko jednotlivých ihlíc je v jednom chumáči?

Obohatenie – Listové umenie

1. Frotáž

Potreby: pastelky tmavých farieb, čistý tenký papier na kreslenie

Opis: Položte list na hladký povrch (podľa možnosti stranou so žilami na vrch) a prikryte ho papierom. Prechádzajte bočnou stranou pastelky jemne zhora nadol po papieri nad listom. Čoskoro by sa mal objaviť otláčok listu so svojimi hranami a žilami.

Striekané obtlačky (technika vykryvania)

Potreby: kovové, plastické alebo nylonové sito s rozmermi 23 x 30 cm, zubná kefka, napínací špendlík, temperové farby, papier

Opis: Vložíme list na papier a upevníme ho špendlíkom. Potom položíme na list sito a zubnou kefkou naň nanášame farbu. Nakoniec sito odoberieme, uvoľníme list, opatrne ho zdvihneme a dáme nabok.

2. Zapečatenie

Potreby: žehlička, uterák (utierka), voskový alebo desiatový papier

Postup: Položíme list zo stromu medzi dva listy voskového papiera a prikryjeme ich uterákom. Prejdeme žehličkou po uteráku tak, aby sme zabrali celú plochu papiera pod ním (toto zapečatí list medzi dve vrstvy voskového papiera). List potom vystrihneme tak, aby po celom okraji ostal úzky pásik voskového papiera. Doň potom vo vrchnej časti urobíme dierku a zatlačený list zavesíme.

3. Tričko s odtlačkami listov

Potreby: čisté bavlnené tričko, akrylové farby, štetec, kartón (lepenka), voskový alebo desiatový papier, papierové utierky

Postup: Tričko položíme na čistý rovný povrch. Do vnútra medzi prednú a zadnú stranu trička dáme kartón, aby sme zabránili presiaknutiu farby. Položíme list na voskový papier a pretrieme ho tenkou vrstvou farby. Čistými prstami zoberieme namaľovaný list a položíme ho natretou stranou na tričko. Prikryjeme ho papierovou utierkou a zatlačíme. List potom rovnomerne, kolmo nahor odoberieme z trička. Hotové trička necháme vyschnúť. Aby tlač na tričku vydržala dlhšie, pred prvým práním ho vyplákejte v slabom roztoku vody a octu.

Názov aktivity: Znaký jesene

Špecifický cieľ: Rozlíšiť podľa typických znakov ročné obdobia. Poznať, opísať, rozlíšiť prírodné javy ovplyvnené počasím. Pozorovať prírodné prostredie.

Opis: Každoročne môžeme v miernom klimatickom pásme pozorovať zmeny ročných období. Na jeseň listy mnohých stromov zmenia farbu a spadnú na zem, mnohé zvieratá tiahnu do teplejších krajov alebo sa ukladajú na zimný spánok. Dni sa skracujú, vzduch sa ochladzuje. Tento proces sa každým rokom opakuje. Nižšie teploty a kratšie dni spúšťajú reakcie aj u rastlín. Listnaté stromy sa začnú meniť. Koreňové bunky každého listu na strome začnú odumierať a vytvárať bariéru, ktorá zabraňuje prenikaniu vody a výživných látok do listov. Chlorofyl sa začne rozpadávať a začnú sa objavovať iné pigmenty, výsledkom ktorých sú rôzne odtiene červenej, oranžovej a žltej, tak, ako to môžeme vidieť na jesenných listoch. Tak ako odumierajú bunky, oslabuje sa aj spojenie listu s konárom. Keď sa toto spojenie preruší, list spadne na zem. Bez listov je strom viac odolný proti poškodeniu mrazom. Listnaté stromy počas zimy spia, až kým dlhšie a teplejšie dni jari nespustia nový rast buniek a listov.

Časť 1. – Viditeľné zmeny

Na jeseň zoberieme deti na prechádzku do oblasti s listnatými aj ihličnatými stromami. S deťmi sa rozprávame o znakoch, ktoré indikujú príchod zimy, deti necháme pozorovať okolitú prírodu a požiadame ich, aby svoje pozorovanie opísali, pokúsili sa nájsť nielen farebné listy, ale aj zmeny v správaní zvierat (vtáky odlietajú, veveričky schovávajú orechy). Kaluže, ľad, mráz a blato sú tiež znakmi jesenného počasia.

Otázky: Koľko rozdielnych farieb môžeme nájsť na liste? Nájdi tieto stromy: strom s najžiarivejšou žltou farbou, strom s najsýtejšou červenou farbou, strom s najtmavšou zelenou farbou. Aké zmeny pozorujeme v počasí?

Časť 2. – Neviditeľné zmeny

Aktivita: Roztrháme dva zelené listy na malé časti a tie vložíme do skleneného pohára (nie vyššieho ako 15 cm). Takisto naplníme aj dva zvyšné poháre. Do každého potom nalejeme toľko liehu, aby zakryl kúsky listov. Každý pásik filtračného papiera prilepíme páskou na ceruzku. Ceruzku položíme na vrchnú časť pohára a pásik upravíme tak, aby sa len zľahka dotýkal hladiny liehu. Pásik by mal absorbovať tekutinu. Keď sa lieh dostane približne do polovice pásikov (približne po jednej hodine), vyberieme ich a dáme usušiť na čistý papier. Pozorujeme okraje pásika – sú zelené (chlorofyl) a žlté alebo oranžové (iný pigment). S deťmi prediskutujeme fakt, že žltý a oranžový pigment je v listoch vždy prítomný, ale je zakrytý zeleným chlorofylom. Iné pigmenty sa ukazujú až na jeseň, keď už listy neprodukujú zelený chlorofyl.

Obmena: Deti môžu skúsiť vymyslieť vlastné príbehy, ktoré by vysvetľovali farebnú zmenu listov.

Doplňujúca aktivita – Môj les

Necháme deti, aby si nakreslili sériu obrázkov, z ktorých by každý znázorňoval les v inom ročnom období. Požiadame ich zároveň, aby do každého obrázka zakomponovali aspoň tri znaky daného ročného obdobia, z toho aby jeden znak bol ľudský (napr. oblečenie), jeden zvierací (napr. zbieranie orechov) a jeden rastlinný (zmena farby listov).

Učebné zdroje: nazbierané zelené listy (aspoň 6 ks), 3 ceruzky, 3 sklenené nádoby, filtračný papier, páska, výkresy, pastelky

Názov aktivity: Cestovanie semien

Špecifický cieľ: Pozorovať prírodné prostredie. Uvedomiť si význam starostlivosti o rastliny.

Opis: Aktivita predstaví deťom jeden z aspektov reprodukčného systému rastliny – semená. Väčšina rastlín využíva na reprodukciu kvety a semená. Aby semeno vyklíčilo a rástla z neho dospelá rastlina, musí mať zabezpečené špecifické podmienky. Každá rastlina potrebuje určité množstvo slnečného svetla, vzduchu, vody a výživných látok z pôdy.

S deťmi sa rozprávame, čo sú semená a na čo nám slúžia. Spolu sa o semenách naučíme viac, budeme ich spoznávať a zatriedovať. Deti si môžu priniesť rôzne semená určené ako krmivo, semená z ovocia, rôzne semená kúpené v obchode alebo pozbierané zo stromov a iných rastlín v záhrade. Deti môžeme zobrať na miesto plné rastlín so semenami, kde ich môžu nazbierať niekoľkými nasledujúcimi spôsobmi: pomôžeme deťom prejsť starou dekou alebo inou „chlpatou“ látkou cez danú oblasť. Poprechádzať sa tade môžu aj so starými veľkými vlnenými ponožkami navlečenými na topánkach. Menšie deti si môžu navliecť náramky z lepiacej pásky, lepiť častou smerom von, aby sa na ne semená alebo ich časti mohli priamo nalepiť.

Deti rozdelíme do dvoj- až päťčlenných skupín. Každé skupine dáme zmes semien. Požiadame deti, aby semená preskúmali a navrhli spôsob (systém) na ich triedenie a klasifikovanie. Menšie deti môžu len rozdeliť semená, ktoré si sú nejako podobné.

Otázky: Čo sú to semená? (Semeno je „rastlinné vajíčko“, pozostáva z rastliny – dieťaťa, jeho výživy a celé je to zabalené v ochrannom obale.) Ako názornú ukážku jednotlivých častí semena môžete prekrojiť napríklad avokádo alebo struk fazule. Odkiaľ semená pochádzajú? (Samičia časť rastliny alebo jej semenník sa nachádzajú v kvetoch alebo šiškách rastliny.) Myslíte si, že aj semená môžu „cestovať“ (rozptyľovať sa ďalej)? Akým spôsobom? (Vzduchom, vetrom, vodou...) Príklady: Semená javora majú papierové krídla, ktoré im umožňujú vznášať sa ako helikoptéra. Semená púpavy majú zase „chlpatý“ padáček, ktorý im umožňuje prenos vzdušnými prúdmi. Niektoré rastliny ako čerešne alebo maliny majú semená vo svojich chutných plodoch. Kvety ako agáty, fialky alebo orech majú semená, ktoré sú zo svojej materskej rastliny vystreľované. Vystrelené semeno môže takto precestovať až 12 metrov.

Spoločne niektoré semená môžeme zasadiť a pozorovať ich klíčenie v akcii.

Semená vo vzduchu – s využitím fénu môžeme ukázať vplyv prúdiaceho vzduchu. Pred zapnutým fénom pustíme niekoľko semien, tým názorne demonštrujeme vplyv prúdiaceho vzduchu na rôzne tvary semien. Tak zaznamenávame rozdiely v pohybe, smere, rýchlosti a rotácii.

Učebné zdroje: rôzne druhy semien, stará deka (látka), staré ponožky, lepiaca pásky, fén

Názov aktivity: Zdravá zemeguľa

Špecifický cieľ: Poznať význam prírodného prostredia. Prejaviť vzťah a ochranárske postoje k prírodnému prostrediu.

Opis: Deti rozdelíme do skupín, pre každú pripravíme veľký plagát, na ktorom je nakreslená zemeguľa a kartičky zobrazujúce rôzne predmety. Deti triedia kartičky a vysvetľujú, prečo je

predmet zaradený do príslušnej kategórie – skupiny. 1. skupina – predstavuje veci, ktoré do prírody patria (tráva, rastliny, stromy, kvety, zvieratá, vtáky); 2. skupina – predstavuje veci, ktoré do prírody nepatria (plastové fľaše, konzervy, odpadky, železo), 3. skupina – predstavuje veci, ktoré prírode škodia (výfukové plyny, dym).

Učebné zdroje: veľké plagáty, kartičky (obrázky) s rôznymi predmetmi

Názov aktivity: Druhy odpadu

Špecifický cieľ: Prejaviť vzťah a ochranárske postoje k prírodnému prostrediu.

Opis: Prostredníctvom aktivity deťom sprostredkujeme informáciu o rôznych druhoch odpadu (papierový, plastový, sklenený).

Úlohou detí je preskúmať, čo tvorí odpad, ktorý sme našli rozsypaný v Snoezelen záhrade, alebo v areáli školy. Deti postupne vyberajú jednotlivé druhy odpadu a opisujú, z akého materiálu je odpad, prečo ho už nepotrebujeme a ako sa dá ešte využiť. Deti si osvojujú poznatok, že odpad tvoria rôzne druhy materiálov, ako je papier, plast, kov, sklo, textil.

Učebné zdroje: rôzne druhy odpadu, obaly z cukríkov, hygienické vreckovky, obal z jogurtu, fľaša z minerálky, papierový leták, pečivo v obale, sklenená fľaša, plastová fľaša zo sirupu, plastová nádoba z detského krému, zo zubnej pasty, sklenená fľaštička z kozmetického prípravku

Názov aktivity: Recyklujeme spoločne

Špecifický cieľ: Prejaviť vzťah a ochranárske postoje k prírodnému prostrediu. Prakticky uplatniť návyky v starostlivosti o prírodu.

Opis: Prostredníctvom aktivity deti učíme, že odpad môže byť druhotnou surovinou, ak ho triedime, snažíme sa deti naučiť správne odpad triediť. Deti postupne pochopia, že väčšina odpadov sa dá opäť využiť po recyklácii a tým sa šetria prírodné zdroje, chráni sa príroda. V nových výrobkoch ani nepoznáme, že boli vyrobené z recyklovaných surovín.

Prakticky deti pripravujeme tak, že zo zmiešaného odpadu vyberajú použiteľné látky alebo veci a správne ich umiestňujú do zberných nádob: papier do modrej nádoby, plasty do žltej, sklo do zelenej nádoby. Len nevytriedený odpad patrí do kontajnerov. V poslednom čase pribudli zberné kontajnery na použiteľný textil. Ak nemáme zberné nádoby v blízkosti školy, môžeme si zhotoviť ich správne zafarbené atrapy zo škatúl.

Učebné zdroje: rôzne druhy odpadu, nádoby – škatule, farebný papier, lep, nožnice, fixky, temperové farby, štetce

Názov aktivity: Zachráň stromy

Špecifický cieľ: Prejaviť vzťah a ochranárske postoje k prírodnému prostrediu. Určiť niektoré spojitosti medzi rastlinnou a živočíšnou ríšou.

Opis: Stromy sú súčasťou nášho života. Bez nich by vo vzduchu, ktorý dýchame, chýbal kyslík. Stromy čistia vzduch od škodlivých látok, ktoré vznikajú pri priemyselnej výrobe a v doprave. Preto sa o ne musíme starať a chrániť ich, najmä pred požiarmi.

Porozprávame si príbeh o deťoch, ktoré sa hrali v lese so zápalkami a les začal horieť. My sa zahráme na zvieratá, ktoré bývajú v lese a snažia sa svoje príbytky zachrániť. V triede rozmiestnime makety stromov a pomedzi ne povkladáme makety plameňov, ktoré si deti pomocou lepidla vytvorili z papiera, do ktorého zapúšťali farebný tuš. Rozostavíme prekážkovú dráhu na ceste vedúcej k stromom. Deti postupne prechádzajú dráhou a snažia sa uhasiť plameň „vodou“ (gulky z modrého papiera). Po dráhe kráčame po rôznych materiáloch – polystyrénových kockách, vreckách naplnených rôznymi materiálmi (ryža, piesok, skalky), po špičkách prechádzame plastovými obručami, plazíme sa pod natiahnutou gumou, zoskakujeme zo stoličky. **Otázky:** Čo znamená les pre ľudí? (Les nám dáva kyslík, čistí vzduch, zadržiava vodu v pôde, poskytuje potravu zvieratám, pohlcuje prach, poskytuje chladok v letnom období.) Čo môžeme my urobiť pre les? (Nezakladať oheň, nerozhadzovať odpadky, čistiť studničky, nelámať stromy.) V neznečistenom lese sa všetci cítíme dobre.

Učebné zdroje: makety stromov, makety plameňov, papier, lepidlo, rôzne tuše, farebný papier, taktilné vankúšiky, obruče, guma, stoličky

Názov aktivity: Krtkova domácnosť

Špecifický cieľ: Zaujať pozitívne postoje k zvieracej ríši. Prakticky uplatniť návyky v starostlivosti o prírodu.

Opis: Prostredníctvom tejto aktivity deti spoznajú krtka žijúceho v pôde.

V Snoezelen záhrade alebo v areáli školy deťom povieme rozprávku o krtkovi. V prepravke alebo vo väčšej nádobe pripravíme zeminu, v ktorej sú zamiešané kamienky, šišky a rôzny odpad. Deti lopatkou prenášajú zeminu do prázdnej prepravky (nádoby) a vyberajú z nej to, čo by krtkovi prekázalo, lebo plasty a iný odpad sa v pôde nerozloží. **Otázky:** Kde žije krtko? Čo má krtko vo svojom domčeku? Ako sa volajú krtkovi kamaráti? Kde žijú? Ako si navzájom pomáhajú?

Učebné zdroje: kniha Krtkove dobrodružstvá, obrazový materiál, rôzne neprírodné odpadky, zemina, prepravky, lopatky, nádoba na odpad

2.2 Špeciálne cvičenia na rozvíjanie zmyslového vnímania

„Nič sa nedostane do duše, kým predtým neprejde zmyslami.“

(Aristoteles)

Ľudské zmysly sú nenahraditeľným prostriedkom poznania. Sú to kanály, prostredníctvom ktorých poznávame samých seba, ako aj svet okolo nás. Dieťa s postihnutím nedokáže objavovať svet bez pomoci. Nie je schopné usporadúvať získané informácie a primerane odpovedať na zmyslové podnety.

Montessori terapia sa pokúša redukovať chýbajúce schopnosti a zručnosti spôsobené postihnutím. Hlavným cieľom terapie je dosiahnutie a podpora samostatnosti v bežných životných situáciách, rozvíjanie jemnej a hrubej motoriky, percepcie, rozvíjanie sústredenej hry a práce, sociálna integrácia, podpora zdravého vývinu reči, prevencia i terapia niektorých jej porúch. Tak ako pri Snoezelen terapii je dôležitá príprava prostredia a slobodná voľba dieťaťa. Pedagóg si usporiada prostredie, aby bolo stimulujúce, plné obohacujúcich zmyslových podnetov a pomôcok na dosiahnutie cieľa v individuálnej alebo skupinovej terapii špeciálnych cvičení.

Špeciálne cvičenia na rozvoj jemnej motoriky

Hry s loptičkami – cvičenia na uvoľnenie zápästia a prstového svalstva:

- stláčanie penovej loptičky v ľavej a pravej ruke žmýkanie mokrej penovej loptičky striedavo pravou a ľavou rukou
- miesenie, krúženie loptičky medzi dlaňami
- krúženie loptičky na podložke dlaňou striedavo pravou rukou a ľavou rukou
- prekladanie penovej alebo masážnej loptičky z ruky do ruky

Hry s rôznymi predmetmi:

- skladanie drobných mincí na seba do najvyššej veže
- vkladanie mincí do nádoby a vyberanie mincí z nádoby palcom a ukazovákom
- obtáčanie priadze okolo prsta, okolo dvoch prstov, troch prstov, okolo celej dlane
- štetcom (voskovkou, ceruzkou) obkresľovanie nákresov na papieri (predkreslené kresby), spájanie predkreslených bodov

- kreslenie rôznych štvorcov, kruhov okolo predkreslených tvarov; cvičenie obmeníme kreslením dvoch skrížených čiar cez predkreslené tvary; môžeme používať štetec, voskovku, inú ceruzku
- skladanie kociek – vlaky, mosty, veže, hrady, mozaiky, zasúvanie kolíkov do otvorov,
- postupne volíme vždy menší materiál, cvičíme uchopovanie štipkou
- vkladanie korálikov do fliaš s rôznym priemerom hrdla
- stavanie radu (vlak) z gombíkov, prírodných materiálov, možnosť striedať rôzne farby
- skrutkovanie uzáverov, využitie škatuliek z krémov, vitamínov, ukladať si v nich niečo, vkladať určitý počet predmetov
- zabalenie kartónovej rolky do papierovej vreckovky alebo papierovej utierky a konce sa utiahnu „ako cukrík“
- montovanie pomocou náradia
- hádzanie na cieľ – do škatule, misky, krúžkov na tyč
- prevliekanie šnúrok cez otvory najrôznejších tvarov, v kartóne, cez otvory urobené dierkovačkou
- vytváranie tvarov z mäkkého drôtu
- pomoc pri činnostiach v domácnosti ako miešanie cesta, vykrajovanie, krájanie zeleniny, presýpanie, používanie kolíčkov na bielizeň, vešanie na šnúru
- zamykanie, odomykanie, rozsvetcovanie svetla
- motanie klobiek vlny
- pečiatky, vlastná výroba tlačidiel
- stláčanie papiera do veľkej a malej gule
- skladanie geometrických tvarov postupne – rady, vytváranie vzorov
- poznávanie predmetov hmatom, nájsť rovnaký predmet, využiť misky s cestovinami, obilím, kameňkami, strukovinami, korálikmi, gombíkmi, krupicou, múkou, pieskom,
- práca s vodou – prelievanie tekutiny z nádoby do nádoby (väčšia – menšia), vyťahovanie predmetov z vloženej vody
- presýpanie materiálu (piesok, hrášok, guľky) rôznej veľkosti do rôznych nádob (malé, veľké, široké, úzke)
- manipulácia s rôzne veľkými kameňmi – prenášanie, zoradovanie, triedenie, vytváranie obrázkov z kameňkov, maľovanie kameňkov

- manipulácia so špagátom – otláčanie špagátu, nitiek do piesku, hlíny, plastelíny, zafarbený špagát ťahať preloženým papierom a vytvorené abstraktné tvary dokresľovať
- zoradenie guľky podľa veľkosti sprava doľava, začína sa najmenšou a končí najväčšou guľkou
- posielanie čo možno najďalej guľiek položených na zemi alebo na stole ťuknutím prstami jednej a potom druhej ruky.

Hry s prstami – prstové cvičenia

- motivované pohyby prstov – solenie, drobenie, napodobňovanie hry na klavíri, na trúbke, napodobňovanie umývania rúk, padania lístia, kvapiek dažďa, dirigovanie ukazovákmi, kývanie ukazovákmi k sebe na znamenie „pod' sem“,
- dotýkanie sa dosky stola dlaňou, potom každým prstom (striedame pritom palec, dlaň, ukazovák, dlaň, prostredník, dlaň atď.)
- pozdrav – vztýčený ukazovák pravej ruky sa postupne dotýka všetkých prstov ľavej ruky a naopak
- vejárik – rozťahovať a približovať prsty od seba a k sebe
- hviezda – rovnaké prsty oboch rúk sa postupne dotýkajú
- prsty sa zdravia – palec pravej ruky sa dotýka končekov prstov na ľavej ruke a naopak
- okuliare – vytvoriť krúžky z palca a ukazováka oboch rúk a spojiť ich
- mlynček – krúženie rukami v zápästí
- striedavo sa dotýkame podložky dlaňou a pästou alebo chrbtom ruky a pästou
- hniezdo – dlane oboch rúk priložíme k sebe
- strieška – dotyky dlaní nad hlavou
- komín – postupné stavanie komínov z pästí
- špička lode – dotyky prstov smerom od tela
- zajkove uši – vztýčiť ukazovák a prostredník, končeky ďalších dvoch prstov spojiť s končekom palca, vystriedať obe ruky
- štipcovanie farebných kolíčkov na farebné slniečko z papierového taniera – pinzetový úchop
- štipcovanie farebných kolíčkov – okraj škatule – plot

Špeciálne cvičenia na rozvoj hmatového vnímania

Taktilné panely – hmatové panely rôznych veľkostí pripevnené v triedach sú tvorené z rôznych materiálov (materiály rôznych povrchov a štruktúr, špongie, kefy).

Balansujúce obláčiky – kompenzačná pomôcka sa využíva na rozvíjanie hmatového vnímania, koordinácie a rovnováhy, s rôznou povrchovou štruktúrou, je využiteľná do prekážkovej dráhy aj samostatne.

Hmatové vankúšiky – naplnené rôznym materiálom – piesok, ryža, skalky.

Hmatové pexeso – kartičky s rôznou povrchovou štruktúrou, rôznou látkou (kožušina, záclona, hodváb), rôzne druhy papiera (vlnitý, kartón), rôzne druhy plastu (igelit, celofán), zisťovanie vlastností materiálov.

Skúška hmatu – pripravíme si kartičky, na jeden pár vždy prilepíme rovnaký predmet (gombíky, oriešky, zápalky), všetky kartičky rozložíme na stôl a druhú polovicu kartičiek vložíme do škatule. Dieťa má nahmatať a nájsť kartičku s rovnakým predmetom, ktorý je na stole.

Čo sa skrýva v piesku – do vedierka s pieskom ukryjeme rôzne predmety. *Obmena:* predmety budú ukryté v múke, cestovinách, ryži.

Hra s alobalom – tvarovanie gúľ rôznych veľkostí, skladanie – rozkladanie – vyrovnanie, skákanie po guli (tvoríme placku), balíme darček pre kamaráta, maľujeme naň prstami.

Poznávaj a hľadaj – v čarovnom vrecúšku máme rôzne prírodniny, deti majú vybrať danú prírodninu, s pomocou pedagóga určujú jej názov a zostavujú obrazce: strom, ryba, loďka. *Obmena:* predmety rôzneho typu, farebné tangramy.

Každý svoju – každé dieťa si vyzuje ľavú topánku – prezuvku, potom ich všetky deti nahádzu na hrbu. Deťom zaviažeme oči a ich úlohou je hľadať si svoju topánku.

Princezná na hrášku – rozpovieme si rozprávku o princeznej na hrášku a potom sa na princeznú zahráme. Dáme na zem alebo posteľ predmet veľký asi ako vlašský orech tak, aby to dieťa nevidelo, a prikryjeme ho dekou. Dieťa ho má nájsť buď rukou alebo si na deku môže ľahnúť a tak hľadať. Postupne predmet zmenšujeme, až naozaj skončíme pri hrášku. Na záver sa môžeme s dieťaťom porozprávať, že hrášok v rozprávke vlastne predstavuje každú necnosť, ktorú ušľachtilá duša princeznej odhalí a ktorej sa vyvaruje.

Masáž v kruhu – s deťmi sedíme v kruhu a vzájomne si kreslíme na chrbát kamaráta, ktorý sedí pred nami.

Valčeková masáž - zoberieme si valček na cesto, pripevníme naň pomocou lepiacej pásky špongiu a urobíme dieťaťu valčekovú masáž. Najskôr po chrbte, potom sa dieťa otočí na chrbát a môžete opatrne pokračovať aj po brušku a prednej strane tela.

Maľovanie hladkaním – dieťa poslepiačky hladká našu tvár a zisťuje, ako vyzerá. Povieme mu, aby si jeho pršteky dobre zapamätali, ako tvár vyzerá, aké sú vlasy, čelo, oči, obočie, nos, ústa, líca. Potom si dieťa namočí prsty do farby alebo do prášku zo suchých pastelov a na výkres nakreslí, čo si jeho pršteky zapamätali – rovnakými hladiacimi pohybmi.

Sadra vo vrecku – pri tejto aktivite potrebujeme pevné igelitové vrecká, najlepšie uzatvárateľné. Do vrecka nasypeme 1 pohár sadry a 1/2 pohára vody, prípadne aj farbu (napr. temperovú, vodovú, potravinársku). Vytlačíme z vrecka vzduch a dobre zatvoríme. Vrecko môžeme pre istotu dať ešte do jedného vrecka, aby sa dal jeho obsah stláčať, formovať. Keď sa voda so sadrou zmieša, hmota stuhne v tvare, v akom ju dieťa vyformuje. Pri stáčaní sadry vzniká teplo – deti budú prekvapené, čo sa im pod rukami deje. Môžeme experimentovať s množstvom vody, ktorú k sadre pridáme. Keď už sadra trochu tuhne, dáme dole vrecko a necháme ju úplne vyschnúť. Výtvor potom môžeme namaľovať.

Špeciálne cvičenia na koordináciu oko – ruka

Chytanie rýb

Na koberci si vyznačíme kruh (špagátom, šatkou...) a doň naukladáme papierové rybky so spinkou. Dieťa sa drevenou paličkou so špagátom a magnetom na konci – udicou snaží chytiť čo najviac rýb.

Hra s pierkom

Dieťa drží na dlani pierko, odfúkne ho a opäť sa ho snaží chytiť do dlane. Dieťa sa môže túto hru zahrať samo alebo budú pierko fúkať viacerí.

Mozaika

Dajú sa kúpiť, ale je možné nahradiť ju lacnejším, doma vyrobeným variantom. Na výkres alebo kancelársky papier obkreslíme vrchnáčky z PET fliaš. Môžeme jednoducho vyrobiť sieť (teda obkresľovať vrchnáčky tesne vedľa seba do radov a stĺpcov) alebo nakresliť konkrétny obrázok (kvet, loď, postavu...). Najlepšie je vložiť obrázok do obalu alebo ho zalaminovať, aby vydržal dlhšie. Dieťa už potom ukladá na vyznačené krúžky vrchnáčky. Pre staršie deti možno vyrobiť „predlohy“, podľa ktorých vytvárajú obrázky na sieti.

Vkladačka

Aj tento typ hračiek možno kúpiť v obchode. Stačí však z kartónu vystrihnúť niekoľko jednoduchých tvarov (štvorec, kruh, trojuholník, hviezda, polmesiac, srdce...), obkresliť ich na papier a dieťa uloží vystrihnutý tvar na miesto, kde je obkreslený. Náročnejší na prípravu je variant, pri ktorom tvary vyrežeme z vrchnáka kartónovej škatule a tie potom dieťa vhadzuje do škatule príslušným otvorom.

Koráliky

Pre mladšie deti je najjednoduchšie navliekanie korálikov na bužírku alebo hrubší drôtik. Neskôr ich nahradí povrázok, vlna, bavlnka. Okrem korálikov možno navliekať cestoviny (kolienka, penne), nastrihané slamky na pitie, nastrihané krúžky z rúrky z toaletného papiera, krúžky na záclony a pod.

Spájanie bodov

Výborným cvičením na rozvoj koordinácie oko – ruka je spájanie dvoch bodov na papieri. Motivačne viac pôsobia obrázky, napr. myška a syr, zajac a mrkva, mačka a kľbko, pes a búda... Aby sa tieto obrázky dali použiť opakovane, je dobré vložiť ich do obalu alebo dať ich zalaminovať. Dieťa bude obrázky spájať fixkou a tá sa dá jednoducho zmyť.

Maľovanky

Najvhodnejšie sú jednoduché maľovanky, ktoré neobsahujú príliš malé časti a detaily. Dieťa vedieme k tomu, aby sa snažilo dodržať predkreslenú líniu.

Hry s loptou

Od kotúľania spoluhráčovi cez triafanie cieľa, napr. kolkov, hádzanie lopty do vedra alebo koša až po triafanie lopty do basketbalového koša.

Hod do paliet na vajíčka

Dieťa sa snaží pingpongovou loptičkou hodiť do palety tak, aby zostala ležať v jamke. Palety z vajíčok si môžeme farebne označiť.

Pohár a vrchnák

Využijeme pomiešané viečka z rôznych veľkostí pohárov na zaváranie. Úlohou dieťaťa je naplniť pohár rôznymi drobnými predmetmi a vyhľadať správny vrchnák.

Rovnovážne plošiny: Žaba s labyrintom a Motýľ na zdokonaľovanie koordinácie oko – ruka a oko – noha.

Špeciálne cvičenia na rozvoj sluchového vnímania

Kocka do vedierka

S dieťaťom si sadneme oproti sebe, predvedieme mu jeho úlohu. Vezmeme si kocku a pridržíme si ju pri uchu. Dieťa sa na nás pozrie, udrieme na tamburínu a kocku hodíme do vedierka. Podľa potreby postup zopakujeme. Potom si kocku priloží k uchu dieťa. Po zaznení úderu na tamburínu dieťa zareaguje a hodí kocku do vedierka. Ak dieťa nezareaguje pri zaznení úderu, vedieme mu ruku a pomáhame mu pri splnení úlohy. Keď dieťa zvládne úlohy so zrkovou kontrolou, nacvičujeme reakciu bez nej. To znamená, že dieťa musí sústredene

počúvať, kedy zaznie úder na tamburínu. Intervaly medzi údermi meníme, aby dieťa nereagovalo automaticky na časový rytmus, ale na zvuk.

Odkiaľ prichádza zvuk

Dieťa má zaviazané oči, učiteľka ho vyzve, aby hľadalo bubienok, ktorý sa bude ozývať. Učiteľka udiera na bubienok z rôznych vzdialeností a dieťa má ísť smerom, odkiaľ zvuk prichádza.

Kde sa schoval budík – dieťaťu predvedieme zvoniaci budík alebo zvukovú hračku. Natiahnutý budík schováme v priestore, dieťa hľadá ukrytý budík, ktorý zvoní.

Čo je to za zvuk

Deťom púšťame zvuky vydávané rôznymi predmetmi používanými v domácnosti (vysávač, mixér, mikrovlnná rúra, fén), zvuky dopravných prostriedkov alebo zvuky zvierat nahraté na CD nosiči. Vyberieme si jednu skupinu zvukov a aj jeden zvuk, ktorý do nej nepatrí. Jednému dieťaťu môžeme zaviazať oči a pustíme zvuk, po uhádnutí vyhľadá správny predmet na obrázku alebo v triede.

Rovnaký zvuk

Prázdne obaly z kinder vajíčok naplníme krupicou, kryštálovým cukrom, ryžou, pohánkou, šošovicou alebo fazuľou. Dieťa manipuláciou s kinder vajíčkami hľadá dvojicu rovnakých zvukov.

Na túlavé noty

Deťom zaviažeme oči, učiteľka dotykom určí toho, kto bude predstavovať „kľúč“. Ten si šatku zase rozviaže a postaví sa niekam nabok, do rohu. Tam ostane bez pohnutia potichu stáť. Ostatní, ktorí predstavujú noty, na znamenie začnú voľne chodiť priestorom a pritom si stále mrnkajú alebo spievajú. „Kľúč“ spoznajú podľa toho, že jeden mlčí, keď sa stretnú dve noty, každá počuje spievať tú druhú. Keď niektorá „nota“ nájde „kľúč“, pritisne sa k nemu bokom a tiež stíchne. Môže si dať dole šatku a pozorovať ostatné noty, ako blúdia. Postupne sa okolo „kľúča“ zoskupia všetky noty.

Približovaná

Vybrané dieťa stojí na určenej méte chrbtom k ostatným, tí sú pripravení asi 10 krokov za ním na štartovacej čiare. Keď si hráč začne spievať, pokúšajú sa k nemu dostať. Môžu sa pohybovať len vtedy, keď spieva. V okamžiku, keď zmĺkne, otočí sa k nim, a ten, koho pristihne pri pohybe, musí sa vrátiť späť. Kto sa dostane až k nemu, dotkne sa ho a môže ho vystriedať.

Uhádneš, kto som?

Dieťa sedí v „súťažnom“ kresle otočené chrbtom k svojim kamarátom, deti za ním sa postupne striedajú v napodobňovaní zvukov zvierat. Dieťa v kresle háda, o ktoré zviera ide, a vyhľadá ho na obrázku.

Špagátový telefón

Pripravíme si dva plastové poháriky, na dne urobíme dierku a prevlečieme cez ne tenký dlhý špagát tak, aby na každom konci špagáta bol pohárik. Napneme špagát, ktorý by sa nemal ničoho dotýkať. Jedno dieťa má pohárik pri uchu a počúva, druhé dieťa do pohárika hovorí. Aby to „telefonujúcim“ fungovalo, musí byť špagát napnutý.

Špeciálne cvičenia môžeme realizovať v triedach, v Snoezelen domčeku, Snoezelen záhrade, v terapeutickej bezpodnetnej miestnosti aj s využitím kompenzačných a špeciálnych pomôcok, ako sú:

- Ariska – stolička s pracovnou odkladacou doskou – zabezpečujúca správnu pozíciu panvy, čo umožní ľahšiu pohyblivosť horných končatín,
- polohovateľný stojan – na výtvarné aktivity v rôznych polohách,
- upokojujúci had – na uvoľnenie spasticity,
- špeciálne upravené pastelky pre pravákov a ľavákov – trojhranné pastelky,
- špeciálne upravené štetce – guľovitý úchop,
- špeciálne šablóny na rozvoj grafomotoriky,
- mikrofóny EASY SPEAK – pre deti s narušenou komunikačnou schopnosťou,
- pomôcky – symboly AAK – alternatívna a augmentatívna komunikácia (podporná a náhradná),
- taktilné panely,
- masážne, vibračné pomôcky,
- polohovateľný vak,
- IKT – interaktívna tabuľa a výukové programy a prezentácie na interaktívnej tabuli alebo na PC.

SNOEZELLEN terapia na rozvoj zmyslových podnetov:

- **zrak:** stimulujúca lávová lampa, plazmová lampa reagujúca na dotyk, svetelné vlákna – reťaze, svetelné hríbiky, zrkadlová guľa, svetelný stromček
- **hmat:** hmatové vrecúška, masážne loptičky, taktilné panely, dotykový kufrík, hmatový pás (stromy, kríky, kvety, bylinky, tráva, kamienky, šišky, kôra, pníky, drevené zvieratka v Snoezelen záhrade)
- **sluch** – CD, relaxačná hudba, (zvuky prírody, spev vtákov, počúvanie vetra, zvuky ozvučných drierok, zvoncov – v Snoezelen v záhrade)
- **čuch** – aromalampa, voňavé veci (kvety, bylinky, stromy v Snoezelen záhrade)
- **chuť:** nápoje, potraviny podľa potreby (bylinky v Snoezelen záhrade)

2.3 Záverečné odporúčania

Uvedené aktivity zamerané na rozvíjanie zmyslového a environmentálneho vnímania v multisenzorickom prostredí a v stimulačnom prostredí terapeutickje záhrady, triedy a telocvične sú využiteľné počas celého školského roka. Stimulačné prostredie je potrebné neustále dopĺňať kompenzačnými pomôckami, Snoezelen pomôckami na rozvoj zmyslového vnímania. Aktivity a špeciálne cvičenia treba modifikovať podľa individuálnych potrieb detí.

Snoezelen terapiu môžeme využívať ako voľnú ponuku s cieľom relaxácie, pokoja, uvoľnenia fyzického a psychického napätia. Snoezelen ako komplex pedagogických opatrení zameraných na podporu výchovy a vzdelávania umožňuje naučiť dieťa niečo nové, aktivizuje a podporuje procesy učenia a rozširuje skúsenosti dieťaťa. Snoezelen sa môže uskutočňovať aj v kombinácii s inými terapiami, slúži ako opatrenie na prekonávanie alebo kompenzáciu porúch a podporu osobnosti a kompetencií dieťaťa.

Na základe uvedených faktorov môžeme odporučiť tieto postupy:

- zabezpečenie včasnej intervencie – odborná diagnostika a následne zaradenie dieťaťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do špeciálnopedagogického zariadenia alebo špeciálnej triedy materskej školy,
- spracovanie konkrétneho individuálneho edukačného programu pre dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami,
- vytváranie podmienok na plnenie individuálnych edukačných programov pre deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v špeciálnych triedach materských škôl, pre deti integrované v predškolských zariadeniach,
- organizačné zabezpečenie tímovej spolupráce jednotlivých odborníkov z centra špeciálnopedagogického poradenstva (psychológ, logopéd, fyzioterapeut),

- získanie rodiny pre spoluprácu, presvedčanie rodičov o účelnosti netradičných aktivít a postupov, stretnutia a semináre pre rodičov detí podľa jednotlivých špecifických skupín (poruchy reči, pozornosti, správania),
- trvalé zlepšovanie multisenzorického prostredia v záujme stimulácie a skvalitňovania zmyslového vnímania detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami,
- využívanie rôznych terapií (muzikoterapia, biblioterapia, dramaterapia, Montessori terapie),
- využívanie stimulácie zmyslov dostupnými Snoezelen produktmi,
- využívanie Snoezelen terapie na rozvíjanie environmentálneho vnímania a sprostredkovanie senzorickej stimulácie v priamom kontakte s prírodou.

ZÁVER

Práca vychádza z doterajších skúseností edukácie detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami predškolského veku. Jej cieľom je rozšíriť možnosti výchovno-vzdelávacieho procesu o ďalšie metódy, čo si vyžaduje zdokonaľiť materiálne vybavenie o kompenzačné pomôcky, ako aj o Snoezelen pomôcky potrebné na stimuláciu zmyslov, ktoré sa dajú využiť v triedach, telocvični aj terapeutickej i školskej záhrade.

Kvalitne pripravené prostredie pre dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je prvým predpokladom na dosiahnutie stanoveného cieľa. Ciele, ktoré sa dosahujú pri uplatňovaní Snoezelenu ako podporného pedagogického opatrenia s princípom individuálneho prístupu, umožňujú deťom zažiť nové situácie, vybudovať si nové väzby, vzájomne sa spoznávať, rozvíjať a stimulovať zmysly. Snoezelen je prostriedkom uvoľňovania, podporuje emocionalitu, umožňuje rozvoj kognitívnych schopností a celkového vnímania. Možnosti vytvorenia podmienok na Snoezelen terapiu v materskej škole sú dostupné od vybudovania Snoezelen kútika alebo relaxačného domčeka priamo v triede či úpravami nevyužitého priestoru v interiéri i exteriéri školy. Snoezelen miestnosť alebo terapeutická zmyslová záhrada ponúkne deťom úplne iné prostredie na rozvíjanie zmyslového a environmentálneho vnímania.

Touto prácou chcem poukázať na to, že stav detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je možné intenzívnou odbornou edukáciou podstatne zlepšiť, a to nielen v kognitívnej oblasti. Veď inteligencia nie je jediným znakom kvality života. Pri sociálnom začlenení sa jednotlivca s postihnutím veľa záleží aj na emocionálnosti, vôľových vlastnostiach i praktických skúsenostiach.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- FUDALI, P. – FUDALYOVÁ, M. 2002. *Snoezelen – zlepšovanie kvality života osôb so špeciálnymi potrebami*. In Efeta. Roč. 12, 2002, č. 4, s. 32-33.
- FILATOVA, R. – JANKŮ, K. 2010. *Snoezelen*. Frýdek-Místek: Tiskárna Kleinwächter, 2010. 112 s. ISBN 978-80-260-0115-7.
- HELMINGOVÁ, H. 1996. *Pedagogika M. Montessoriovej*. Bratislava: SPN, 1996. 216 s. ISBN 80-08-00281-6.
- KARKOŠIAKOVÁ, Z. 2007. Diplomová práca: *Vedenie dieťaťa s mentálnym postihnutím v špeciálnej materskej škole*. Banská Bystrica: UMB, 2007, s. 133.
- MELIVHÁRKOVÁ, E. 2005. *Detské hry*. Bratislava: Ikar, 2005, 253 s. ISBN 80-551-1101-4
- MERTENS, K. 2003. *Snoezelen – eine Einführung in die Praxis*. Dortmund: Verlag modernes Lernen, 2003. 142 s. ISBN 3-8080-0518-1.
- ORIEŠČIKOVÁ, H. – HRČOVÁ, J. 2010. *Snoezelen*. Ružomberok: VERBUM, 2010. 88 s. ISBN 978-80-8084-639-8.
- PONECHALOVÁ, D. 2009. *Snoezelen – Úvod do problematiky*. Bratislava: 3lobit, o. z., 2009, 15 s.
- PONECHALOVÁ, D. – LIŠŤIAKOVÁ I. 2010. *Snoezelen pre deti a mladých ľudí s poruchou autistického spektra*. Bratislava: Autistické centrum Andreas, 2009. 27 s. ISBN 978-80-970549- 8-4.
- ROUČKOVÁ, J. 2006. *Cvičenia a hry pre deti so sluchovým postihnutím*. Praha: Portál, 2006. 152 s. ISBN 978-80-7367-932-3.
- SALÚT, M. 1998. „*Ja a Príroda*“ program environmentálnej výchovy.
- SVETLÍKOVÁ, I. – FÜLÖPOVÁ, E. – ALBERTY, L. 1998. *Kniha hier pre tvorivo-humanistickú výchovu*. Bratislava: EDUCATIO, 1996, 88 s. ISBN 80-967532-3-1.
- ŠVARCOVÁ, I. 2006. *Mentálna retardácia*. Praha: Portál, 2006. 198 s. ISBN 80-7367-060-7.
- Školský vzdelávací program „*Šťastné deti*“ ŠMŠ, Vojtaššáka 13, Žilina
Vzdelávací program pre deti s mentálnym postihnutím, 2009. MŠSR: Bratislava, 2009
Metodický materiál ŠMŠ, Vojtaššáka 13, Žilina, 2013. *Súbor špeciálnych cvičení na rozvoj zmyslového vnímania*.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://www.montessori-doma.sk/>

<http://www.zvedaveslniecka.sk>

<http://www.daphne.sk>

<http://Snoezelen.sk/matrska-skola-a-specialne-pedagogicke-centrum-demlova-28-586-01-jihlava/>

<http://www.Snoezelen.sk/registerzariadeni/rz-andreas.htm>

<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/.../subor/Bernatova.pdf>

<http://www.3lobit.com>

PRÍLOHY

A – Obrázky multisenzorického prostredia a Snoezelen zmyslovej záhrady

Obrázok 1 Snoezelen relaxačný kútik

Obrázok 2 Snoezelen relaxačný domček

Obrázok 3 Taktilný panel na rozvíjanie hmatového a sluchového vnímania

Obrázok 4 Taktilný panel na rozvíjanie zrakového, hmatového a sluchového vnímania

Obrázok 5 Snoezelen záhrada v jej začiatkoch

Obrázok 6 Snoezelen záhrada

Obrázok 7 Snoezelen záhrada v súčasnosti

Obrázok 8 Ozdravný chodník v terapeuticknej záhrade Snoezelen

B – Obrázky z plnenia aktivít s použitím kompenzačných pomôcok

Obrázok 1 Hra na zvoncoch v terapeuticknej záhrade Snoezelen

Obrázok 2 Rovnovážna plošina Motýľ

Obrázok 3 Rotujúci kužeľ v aktivite Stimulačná dráha

Obrázok 4 Posilňovanie svalov a kĺbového aparátu chodením po rehabilitačno-ortopedickom chodníku

Obrázok 5 Rovnovážna plošina Žaba s labyrintom

Obrázok 6 Spolupráca s fyzioterapeutkou – Balansujúce obláčiky

PRÍLOHA A

Obrázok 1 Snoezelen relaxačný kútik

Obrázok 2 Snoezelen relaxačný domček

Obrázok 3 Taktilný panel na rozvíjanie hmatového a sluchového vnímania

Obrázok 4 Taktilný panel na rozvíjanie zrakového, hmatového a sluchového vnímania

Obrázok 5 Snoezelen záhrada v jej začiatkoch

Obrázok 6 Snoezelen záhrada

Obrázok 7 Snoezelen záhrada v súčasnosti

Obrázok 8 Ozdravný chodník v terapeutickej záhrade Snoezelen

PRÍLOHA B

Obrázok 1 Hra na zvoncoch v terapeutickzej záhrade Snoezelen

Obrázok 2 Rovnovážna plošina Motýľ

Obrázok 3 Rotujúci kužeľ v aktivite Stimulačná dráha

Obrázok 4 Posilňovanie svalov a kĺbového aparátu chodením po rehabilitačno-ortopedickom chodníku

Obrázok 5 Rovnovážna plošina Žaba s labyrintom

Obrázok 6 Spolupráca s fyzioterapeutkou – Balansujúce obláčky

